

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของโรงเรียนดีเด่น เพื่อหารูปแบบในการบริหารจัดการที่ประสบผลสำเร็จและเป็นที่ยอมรับของชุมชน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดสาระสำคัญประกอบการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนดีเด่น

- 1.1 โรงเรียนที่เปิดสอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 1.2 โรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพการศึกษา
- 1.3 โรงเรียนรางวัลพระราชทาน
- 1.4 โรงเรียนต้นแบบของกระทรวงศึกษาธิการ
- 1.5 โรงเรียนที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

- 2.1 นิยามของชุมชน
- 2.2 แนวคิดทางสังคม
- 2.3 แนวคิดทางมนุษยนิยม
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา
- 2.6 บทบาทของนักวิจัย

3. การมีส่วนร่วมของชุมชน

- 3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
- 3.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม
- 3.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการศึกษา
- 3.4 การมีส่วนร่วมของชุมชน
- 3.5 รูปแบบการมีส่วนร่วม
- 3.6 กระบวนการมีส่วนร่วม
- 3.7 การบริหารแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียน
- 3.8 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

4. การวิจัยเชิงคุณภาพ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนดีเด่น

โรงเรียนดีเด่น หมายถึง โรงเรียนที่ดำเนินการจัดการศึกษาจนบรรลุผลสำเร็จ ซึ่งผลสำเร็จนั้นต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ นโยบาย และเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา ส่งผลกระทบต่อคุณภาพนักเรียน โดยใช้หลักการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เน้นการทำงานเป็นระบบ เกิดประโยชน์ในวงกว้าง ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ เกิดความภาคภูมิใจ ยึดเป้าหมายความสำเร็จของงานร่วมกัน และเป็นโรงเรียนที่มีคุณสมบัติดังนี้ คือ

โรงเรียนที่เปิดสอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

โรงเรียนที่เปิดทำการสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง โรงเรียนที่เปิดทำการสอนตั้งแต่ ช่วงชั้นที่ 1 ถึงช่วงชั้นที่ 4 ซึ่งเดิมแบ่งออกเป็น โรงเรียน ประถมศึกษา และโรงเรียน มัธยมศึกษา แต่ปัจจุบัน ได้รวมกันเป็นระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1 – ป.3) ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4 – ป.6) ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1 – ม.3) และช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – ม.6) ซึ่งจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษา 4 ด้าน คือ

1. ด้านวิชาการ หมายถึง การจัดทำหลักสูตร การนำหลักสูตร ไปใช้ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำสื่อการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอน
2. ด้านงบประมาณ หมายถึง การวางแผนอัตรากำลัง การจัดทำแผนการใช้จ่ายเงิน การจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจสอบการใช้งบประมาณ และการระดมทรัพยากรจากชุมชน
3. ด้านการบริหารงานบุคคล หมายถึง การวางแผนอัตรากำลัง การสรรหา บุคลากร การบรรจุและแต่งตั้ง การพิจารณาความดีความชอบ การพัฒนาบุคลากรและการให้สวัสดิการ
4. ด้านการบริหารทั่วไป หมายถึง งานธุรการ งานสารบรรณ งานทะเบียน งานอาคารสถานที่ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพการศึกษา ตามเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

โรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพ หมายถึง โรงเรียนที่ได้รับการประกันคุณภาพการศึกษา การบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติของสถานศึกษาเพื่อพัฒนา

คุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการสร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการทางการศึกษาทั้งผู้รับบริการ โดยตรง ได้แก่ ผู้เรียน และผู้ปกครอง และผู้รับบริการทางอ้อม ได้แก่ สถานประกอบการ ประชาชน และสังคม โดยรวมว่าการดำเนินการของสถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพ และทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด การประกันคุณภาพมีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานของการ “ป้องกัน” ไม่ให้เกิดการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพและผลิตผล ไม่มีคุณภาพ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตราที่ 49 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 23) ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็นองค์กรมหาชนทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์ วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงความมุ่งหมายและหลักการและแนวจัดการศึกษาในแต่ละระดับตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ ให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาทุกแห่งอย่างน้อยหนึ่งครั้ง ในทุก ๆ ห้าปีนับตั้งแต่การประเมินครั้งสุดท้าย และเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

สาระบัญญัติดังกล่าว เป็นสิ่งที่สถานศึกษาทุกแห่งจะต้องนำไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเจตนารมณ์ในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา ซึ่งจะเป็นการสร้างความมั่นใจแก่ผู้ปกครอง และประชาชนว่าลูกหลานจะได้รับการศึกษา ที่มีคุณภาพ ระบบการประกันคุณภาพทางการศึกษาที่ได้มีการพัฒนากันอยู่ในขณะนี้ มี แนวคิดเพื่อส่งเสริมและเสนอแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา โดยมีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอนดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544, หน้า 7-8)

1. การควบคุมคุณภาพ เป็นการกำหนดมาตรฐานคุณภาพ และการพัฒนา สถานศึกษาให้เข้าสู่มาตรฐาน

2. การตรวจสอบคุณภาพ เป็นการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานให้ไปตาม มาตรฐานที่กำหนด

3. การประเมินคุณภาพ เป็นการประเมินคุณภาพของสถานศึกษา โดยหน่วยงานที่กำกับดูแล ในเขตพื้นที่ และหน่วยงานต้นสังกัดในส่วนกลาง ซึ่งถึงแม้จะเป็น บุคคลภายนอก แต่ก็ยังนับถือว่าเป็นการประเมิน เพราะดำเนินการโดยหน่วยงานที่อยู่ ในสายการบริหารของสถานศึกษา ซึ่งจะดำเนินการตรวจเยี่ยมและประเมินสถานศึกษาเป็นระยะ ๆ ตามที่กำหนดในหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้ความช่วยเหลือ และส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษามีการพัฒนาคุณภาพอันเป็นการเตรียมพร้อมก่อนรับประเมินภายนอกจากสำนักงาน รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นองค์กรมหาชน

โรงเรียนกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นโรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพ ภายนอก รอบแรกซึ่งถือว่าการตรวจเยี่ยมสถานศึกษาจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ การศึกษาอยู่ในระดับดีซึ่งเป็นโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างและเป็นสถานศึกษาที่เป็นต้นแบบสำหรับ การมาศึกษาดูงานโรงเรียนอื่น ๆ เพื่อให้เป็นแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนต่อไป

โรงเรียนรางวัลพระราชทาน

การคัดเลือกสถานศึกษาเพื่อรับรางวัลพระราชทาน สำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 3 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ในการประเมิน เพื่อคัดเลือกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดให้สถานศึกษาที่มีสิทธิ์เข้ารับการ ประเมินและคัดเลือกเพื่อรับพระราชทาน ได้แก่ โรงเรียน ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่จัด การศึกษาตามแผนการศึกษาได้มาตรฐาน และมีคุณภาพและในการประเมินสถานศึกษาเพื่อ รับรางวัลพระราชทานระดับประถมศึกษาและมัศึกษานั้นสถานศึกษาจะได้รับการประเมิน ด้านปัจจัย กระบวนการ และผลผลิต รวม 6 ด้าน รายละเอียดแต่ละด้านมี ดังนี้ (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547, หน้า 8)

ด้านที่ 1 คุณภาพนักเรียน

1. นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์
2. นักเรียนมีความรู้ความสามารถทางวิชาการ
3. นักเรียนมีสุขภาพแข็งแรง จิตใจแจ่มใสและมีสุนทรียภาพด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา

ด้านที่ 2 การบริหารหลักสูตรและงานวิชาการ

1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
2. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ
3. การพัฒนาระบบการวัดและประเมินผลการเรียน
4. การผลิต การใช้ การพัฒนาสื่อ และเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้
5. การจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียน
6. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

ด้านที่ 3 การบริหารการจัดการ

1. การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศ
2. การพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา
3. การบริหารงบประมาณและการบริการ
4. การบริหารงานอาคารและสถานที่

ด้านที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครองและชุมชน

1. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนต่อการจัดการศึกษา
2. การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาต่อการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน

ด้านที่ 5 บุคลากรและการบริหารงานบุคลากร

1. คุณลักษณะของผู้บริหาร
2. คุณลักษณะของครูผู้สอน
3. คุณลักษณะของบุคลากรสนับสนุน
4. การบริหารงานบุคลากร

ด้านที่ 6 ความดีเด่นของสถานศึกษา

1. โครงการ/ กิจกรรมดีเด่นของสถานศึกษา
2. ผลงานจากการดำเนิน โครงการ/ กิจกรรมดีเด่น

เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกสถานศึกษาเพื่อรับรางวัลพระราชทาน (สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547, หน้า 48) สถานศึกษาที่มีสิทธิรับรางวัลพระราชทาน จะต้องผ่านเกณฑ์ ดังนี้

1. ได้ค่าเฉลี่ยของคะแนนการจัดการศึกษาตามแบบประเมินสถานศึกษาแต่ละด้าน ไม่ต่ำกว่า 2.00
2. ได้ค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมการจัดการศึกษาตามรายการในแบบประเมินสถานศึกษา ทุกด้านไม่ต่ำกว่า 3.50 (โดยสัดส่วนของด้านที่ 1 – 6 เป็น 3: 2: 2: 1: 2)
3. ได้ค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมการจัดการศึกษาทุกด้านสูงสุด

โรงเรียนต้นแบบของกระทรวงศึกษาธิการ

การพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพใกล้เคียงกันและใกล้เคียงกับ โรงเรียนที่มีชื่อเสียงให้ กระจายอยู่ในทุกอำเภอทั่วประเทศ เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามนโยบาย รัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการได้มอบให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นำนโยบาย ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้โครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน

ภาพความสำเร็จของโครงการ โรงเรียนในฝันเป็นโรงเรียนดีมีคุณภาพเป็นโรงเรียนที่ สร้างโอกาสให้กับนักเรียนทุกคนให้ได้รับการพัฒนาตามศักยภาพของแต่ละคนอย่างเต็มที่ และ ความสามารถที่เป็นหลักสำคัญของแต่ละคน คือ ความสามารถในการคิด วิเคราะห์ มีทักษะใน การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีทักษะชีวิตเท่าทันต่อความก้าวหน้าทางสื่อเทคโนโลยี ในสังคมฐานความรู้ และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข โดยมีภาพความสำเร็จของโรงเรียนในฝัน ที่เป็นโรงเรียนต้นแบบ 5 ด้าน คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547, หน้า 2-3)

1. นักเรียน มีนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่านและการค้นคว้าสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นคนคมีคุณธรรม รู้จักคิดวิเคราะห์ มีทักษะในการดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ สร้างงานอย่างสร้างสรรค์ สืบสานวิถีวัฒนธรรมไทย อย่างมั่นใจ

2. ครู มีทักษะวิชาชีพในการพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย เหมาะสมกับนักเรียน มีความกระตือรือร้น สนใจ ใส่ใจ ดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองตามศักยภาพอย่างเต็มกำลังความสามารถ

3. ผู้บริหาร เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงให้โรงเรียนมีการบริหารจัดการที่ดีมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาวิชาการ หลักสูตร นวัตกรรม และกระบวนการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

4. โรงเรียน เป็นโรงเรียนชั้นนำ มีคุณภาพ มีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่อบอุ่นปลอดภัย เอื้อต่อการเรียนรู้ มีเอกลักษณ์อันโดดเด่นเป็นต้นแบบของการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริง ซึ่งเกิดจากการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมพัฒนา ร่วมสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาสังคม

5. ผู้ปกครองและชุมชน ให้การยอมรับ เชื่อถือ มีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน

ผลการดำเนินงาน โรงเรียนที่สามารถพัฒนาให้เป็นไปตามเป้าหมายปรากฏเป็นรูปธรรมในหลายด้าน และเพื่อให้มีความชัดเจนและความสามารถเป็นแบบอย่างได้ กระทรวงศึกษาธิการได้ให้การสนับสนุนโรงเรียนที่มีความพร้อมมากให้พัฒนาและเสนอความเป็นรูปธรรมอย่างรวดเร็วต่อสาธารณชน โดยให้เป็นโรงเรียนในฝันต้นแบบและขยายให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ ซึ่งขณะนี้ มีโรงเรียนในฝันต้นแบบของการพัฒนา คือ โรงเรียนกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

โรงเรียนที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน

โรงเรียนที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน หมายถึง โรงเรียนที่มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ซึ่งมีตัวชี้วัดหลายประการที่บ่งบอกถึงการเป็นที่ยอมรับของชุมชน เช่น การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชุมชนที่มีต่อการจัดการศึกษา การที่สถานศึกษามีการสำรวจความต้องการในการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา มีการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายการจัดการศึกษา โดยให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม สถานศึกษามีความสามารถชักนำสมาคม ชมรม หรือองค์กรภายนอกที่มีความเข้มแข็งมาให้การสนับสนุนการศึกษา สามารถทำให้ผู้ปกครองและชุมชนมี

ส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ให้แก่บุตรหลาน นอกจากนั้นยังหมายถึง การที่สถานศึกษาและชุมชนมีโครงการ/กิจกรรม เพื่อพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน ผลจากการร่วม การพัฒนาเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและสังคมชัดเจน สถานศึกษาให้การสนับสนุนชุมชนอย่าง เหมาะสมและต่อเนื่อง รวมถึงสถานศึกษาเป็นแหล่งวิทยาการในการให้ความรู้และบริการชุมชนด้วย และที่สำคัญคือ ความพึงพอใจของผู้ปกครอง ชุมชน และผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา จนเป็นที่ยอมรับ และได้รับการยกย่องอย่างสม่ำเสมอ

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน จะทำให้เข้าใจบริบทของชุมชนและกลุ่มในชุมชนมากขึ้น ซึ่งแนวคิดที่อธิบายถึงชุมชนไว้ 3 แนวคิด นอกเหนือจากความหมายของชุมชน ก็คือ แนวคิดทาง สังคมนิยม แนวคิดเชิงมนุษย์ วิทยาและแนวคิดชุมชนในรูปแบบใหม่ ดังรายละเอียด ดังต่อไปนี้

นิยามของชุมชน

ชุมชนเป็นคำที่มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางและใช้ในลักษณะแตกต่างกันออกไปคำว่า ชุมชน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Community ซึ่งพิจารณาคำในภาษาอังกฤษ Com มีความหมาย Together และจะเห็นว่ามีคำใกล้เคียงอีกหลายคำเช่น Communal ของชุมชนเพื่อชุมชน Common ร่วมเป็นสมาชิกและ Commu ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

พระธรรมปิฎก (2539, หน้า 72) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชนเป็นการร่วม ของบุคคลเพื่อประกอบกิจกรรมในสิ่งที่เห็นประโยชน์ เพื่อให้ชีวิตและหมู่คณะที่ดีงาม เป็นชุมชน แห่งกัลยาณมิตร เพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ร่วมกัน

กาญจนา แก้วเทพ (2538, หน้า 14) กล่าวถึงชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยในอาณาเขต บริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกันมีลักษณะของการใช้ชีวิต ร่วมกันมีความเป็นหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน และระดับเกินหมู่บ้านและผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นชุมชนเดียวกันนอกจากนี้ ยังมี การดำรงรักษาและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังสู่ลูกหลานอีกด้วย

ประเวศ วะสี (2540, หน้า 33) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า ความหมายชุมชนอาจ หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ใน การกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

มาร์ค (Mark, 1994, p. 82) ให้ความหมายของชุมชนว่า คนจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ในกิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะ เหล่านี้ มีลักษณะเด่นเพียงพอ ที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน

แนวคิดทางสังคม

ส่วน ไพรัตน์ เจริญมิตร (2524, หน้า 7) ได้เสนอรูปแบบขององค์ประกอบของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระบบต่าง ๆ เป็น 4 ประการ คือ

1. คน
2. ความสนใจของคนที่มีเรื่องเดียวกัน
3. การปฏิบัติต่อกัน
4. ความสัมพันธ์ของสมาชิก

สนธยา พลศรี (2533, หน้า 19) ได้กล่าวถึงชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม โดยการแบ่งชุมชนออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

1. การแบ่งตามจำนวนพลเมือง เช่น หมู่บ้าน เมือง นคร เป็นต้น
 2. การแบ่งตามพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ชุมชนอุตสาหกรรม ชุมชนการปกครอง เป็นต้น
 3. การแบ่งตามความสัมพันธ์กับหน่วยงานรัฐ เช่น ศูนย์อพยพ เป็นต้น
 4. การแบ่งตามลักษณะพิเศษของประชาชน เช่น ไร่นาทาวน์ เป็นต้น
 5. การแบ่งตามลักษณะทางด้านนิเวศวิทยา เช่น ย่านการค้า เข้มืองแร่ เป็นต้น
 6. การแบ่งตามลักษณะกิจกรรมทางสังคม เช่น ศูนย์การขนส่ง เป็นต้น
 7. การแบ่งตามหน่วยการปกครอง เช่น ตำบล อำเภอ เป็นต้น
 8. การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม เช่น ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536, หน้า 10-13) กล่าวว่าไว้ในสังคมวิทยา หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชนว่าสามารถแบ่งชุมชนออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะของชุมชนแบ่งตามการบริหารการปกครอง ซึ่งแบ่งโดยการพิจารณาจากลักษณะการปกครองของไทย ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนเขตสุขาภิบาล ชุมชนเขตเทศบาลตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนคร และกรุงเทพมหานคร เป็นต้น
2. ลักษณะของชุมชนแบ่งตามกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ ชุมชนเกษตรกรรม ชุมชนศูนย์การค้า ศูนย์กลางขนส่ง เขตอุตสาหกรรม ชุมชนศูนย์กลางของการบริการ
3. ลักษณะของชุมชนแบ่งตามความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม เป็นการแบ่งชุมชนในแง่ของความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง

ชุมชน หมายถึง หน่วยทางสังคม และจากความหมายที่หลากหลาย สรุปลักษณะรวมได้ว่า ชุมชนประกอบด้วย (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546, หน้า 29-30)

1. อาณาเขตบริเวณทางภูมิศาสตร์

2. ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

3. มีความผูกพัน

ปอปลิน (Poplin, 1979, pp. 9-18) ได้กล่าวถึงชุมชนใน 3 สถานะคือ

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์
2. ชุมชนในฐานะหน่วยขององค์กรทางสังคม
3. ชุมชนในฐานะจิตวิทยาวัฒนธรรม

และนิยามลักษณะของชุมชนว่าต้องประกอบด้วย

1. กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในพื้นที่หรือบริเวณหนึ่ง
2. สมาชิกที่มีการติดต่อระหว่างกันทางสังคม
3. สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม
4. มีความผูกพันทางจิตใจต่อระบบนิเวศ
5. มีกิจกรรมร่วมกันเพื่อใช้ประโยชน์

นอกจากการศึกษาชุมชนในลักษณะดังกล่าว ในขณะเดียวกันก็สามารถพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ได้ทั้งแนวนอน (Horizontal) และแนวตั้ง (Vertical) ในแนวนอนนั้น รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล หรือระหว่างกลุ่มในระดับท้องถิ่น ส่วนในแนวตั้ง หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกของบุคคลและกลุ่มมีขบวนการสังคมที่ประกอบด้วยความร่วมมือการแข่งขันและความขัดแย้ง ซึ่งมีวิธีการวิเคราะห์เหล่านี้ให้คุณค่าที่มีนัยสำคัญในการทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

แนวคิดทางมนุษยนิยม

แนวคิดของชุมชนใน ทางมนุษยนิยม (Humanistic Perspective) นี้บางคนเรียกว่าเป็นแนวคิดของ กลุ่ม Utopia นักสังคมนิยมวิทยาที่มีอิทธิพลสำคัญต่อแนวคิดนี้ 2 คน คือ โรเบิร์ต และบราวเนลล์ (Robert & Brownell, 1979, p. 97) มีความคิดว่าชุมชนก่อเกิดมิตรภาพความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความผูกพัน นิสเบท เห็นว่าสังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการสูญเสียความรู้สึกผูกพันของชุมชน (Sense of Community) ในข้อเขียนของนิสเบท เรื่อง The Quest for Community นั้นเกิดจากเงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ ที่ไม่สามารถตอบสนองให้กับปัจเจกบุคคลเกิดความมั่นคง เขาได้แสดงความคิดเห็นว่า ในลักษณะรัฐ การเมืองสมัยใหม่ รัฐไม่สามารถตอบสนองการ ทางด้านจิตใจของคนได้ เพราะ โดยธรรมชาติแล้วองค์กรเรานั้นมีขนาดใหญ่ ซับซ้อน เป็นทางการเกินไป รัฐอาจจะก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในนามของรัฐ เช่น สงคราม แต่ในการตอบสนองอย่าง ปกติธรรมค่าต่อความต้องการของคนในเชิงการยอมรับมิตรภาพ ความมั่นคง ความเป็นสมาชิก รัฐบาลให้สิ่งเหล่านี้ไม่ได้

ทางเลือกที่นักคิดในแนวที่สองก็คือ การเรียกร้องให้ชุมชนมีขนาดเล็ก และมีโครงสร้างที่แน่นเหนียว เพราะ ในชุมชนขนาดเล็กเท่านั้น จะช่วยฟื้นฟูสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น เพราะจะรับผิดชอบต่อหน่วยที่เล็กที่สุด และกล่าวถึงชุมชนขนาดเล็กที่เน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคม ที่คนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม

แนวคิดทั้งสองคนนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการเรียกร้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ การขยายตัวของเมือง ประชากร ที่ก่อให้เกิดสภาวะความแปลกแยก ความวิตกกังวล ความโดดเดี่ยวไม่สนใจใคร หรือรู้สึกรับผิดชอบตัดสินใจหรือรับผลประโยชน์นั้น ๆ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546, หน้า 34)

ส่วน อริยา เสวตมาร (2542, หน้า 191) กล่าวถึงการสร้างชุมชน ว่าเป็นการแสดงออกถึงอำนาจและเป็นวาทกรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนภายใต้เงื่อนไขทางสังคม และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ความหมายเกี่ยวกับชุมชนจึงมีทั้งความหมายที่หลากหลายและความหมายที่ขัดแย้ง มิได้มีความเพียงความหมายเดียวหรือความหมายที่เป็นกลาง และไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ ในของการนิยามหมู่บ้านให้ติดกับพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการรัฐพยายามรวมศูนย์อำนาจด้วยการทำให้พื้นที่ที่แตกออกเป็นหน่วยเล็ก ๆ เพื่อง่ายต่อการปกครอง สะท้อนให้เห็นกระบวนการที่หมู่บ้านถูกผนวก เข้าสู่ระบบทุนและตลาด

โดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนทางมนุษยนิยมนี้มีลักษณะที่น่าสนใจคือ

1. ไม่ได้ให้ความสนใจหรือความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่
2. เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์
3. เป็นลักษณะความรู้สึกเชิงอัตวิสัยของความเป็นชุมชน หรือแบบแผนในอุดมคติ

กล่าวคือ นำเสนอลักษณะชุมชนที่ควรจะเป็นชุมชน หรือชุมชนในอุดมคตินั่นเอง

แม้ว่าจะมีทัศนะอันหลากหลายเกี่ยวกับชุมชน ก็ยังสามารถสรุปหาจุดร่วมได้ 2 ประการ คือ

1. เป็นการกล่าวถึงวิวัฒนาการของการสมาคมของมนุษย์ (Human Association)
2. มีการยอมรับอย่างกว้างขวางว่า การเปลี่ยนแปลงในลักษณะความเกาะเกี่ยวในสังคมมนุษย์เกิดจากการเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยี ลักษณะหนึ่งของ การสมาคมของมนุษย์จะหายไปและจะมีลักษณะใหม่มาแทน

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่ เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีและปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา ไม่อาจจำกัดอยู่ในบริบทของชุมชนที่มีอาณาเขตภูมิศาสตร์เล็ก ๆ ได้เพียงลำพัง เพราะบางปัญหา

ก็เกิดจากอิทธิพลภายนอก ซึ่งบางครั้งการแก้ไขต้องการการรวมกำลัง ความร่วมมือและทรัพยากรจากภายนอกชุมชน

คุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนในรูปแบบใหม่ สคูลเลอร์ (Schuler, 1996, p. 9) กล่าวว่า มี 3 ประการ คือ

1. จิตสำนึกร่วม (Consciousness)
2. หลักการ (Principle)
3. จุดมุ่งหมาย (Purpose)

ดังนั้น ชุมชนในรูปแบบใหม่ จึงอาจมีลักษณะเป็น ชุมชนทางอากาศ หรือผู้สนใจจะมีส่วนร่วมในรายการวิทยุ ชุมชนหรือเครือข่ายบน Internet ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทางกายภาพ ไม่จำเป็นต้องมาพบปะกันโดยตรง แต่เป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องสานความสัมพันธ์ และจิตสำนึกร่วมของสมาชิก

สคูลเลอร์ (Schuler, 1996) ได้กล่าวว่า ชุมชน คือ สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ทางสังคมมีความเป็นเอกภาพ มีพลังงานความยึดโยง (Cohesive) การสนับสนุนเกื้อกูลกันและกัน ทำนองเดียวกันเทคโนโลยี ก็คือ สายใยที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์และการสื่อสารของผู้คนต่าง ๆ เทคโนโลยี การสื่อสารผ่านวิทยุ โทรศัพท์ แฟกซ์ ทีวี ไซเบอร์ และฐานะทาง เศรษฐกิจ เป็นต้น

ชุมชนในรูปแบบใหม่ อาจเรียกได้ว่าเป็น ชุมชนเสมือนเป็นจริง (Virtual Community) เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะได้พบกันโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่ได้มีโอกาสสื่อสารกันด้วยถ้อยคำ ภาษาและความคิดผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชุมชนแบบนี้มีข้อดีกว่าชุมชนแบบอื่นตรงที่ว่าไม่มีอคติเกี่ยวกับเพศ อายุ เชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ รูปร่างหน้าตา เสียงพูด อากัปกริยาของสมาชิกชุมชนเสมือนจริงเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจร่วมกันเข้าด้วยกัน ในชุมชนแบบเดิมเราจะรู้จักผู้คนต่อเมื่อได้พบปะหน้าตา และต้องคบหาสมาคมกับผู้คนจำนวนไม่น้อยกว่าที่จะพบผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเหมือนกับเรา แต่ในชุมชนประเภทนี้เราสามารถเข้าถึงแหล่งที่เราสนใจได้อย่างทันทีนอกจากนี้ยังมีข้อดี คือ ช่วยคัดสรรกลั่นกรองข้อมูลที่จำเป็นและทันสมัยโดยไม่ต้องเก็บรวบรวมไว้มากมายเช่นแต่ก่อน (Rheingold, 1998, p. 121)

อย่างไรก็ดี มีข้อทักท้วงว่าชุมชนในรูปแบบใหม่ นี้ ไม่น่าจะถือว่ามีลักษณะเป็น ชุมชน เนื่องจากผู้เกี่ยวข้องไม่มีพันธะใด ๆ กับชุมชน มีอิสระที่จะเลือกเข้าร่วมเมื่อใดก็ได้ หรือถอยออกไปเมื่อใดก็ได้ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงกันก็ไม่สามารถที่จะเชื่อถือได้ทั้งหมด

ชุมชนในรูปแบบใหม่ นี้ ยังคงต้องการมีคนอาศัยความเป็นชุมชนเกิดในพื้นที่อยู่บ้างแต่ลักษณะความสัมพันธ์มีการเปลี่ยนแปลง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ซับซ้อน โดยผ่านเทคโนโลยี

สารสนเทศ ที่รูปแบบกว้างขวางขึ้นทั้งในระดับชาติและในระดับ โลกกล่าวคือ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ถ้าเป็นปัญหา ปัญหาหรือสิ่งนั้น ๆ ก็เชื่อมโยงไปในระดับที่กว้างขึ้นได้ และในทางตรงกันข้ามก็จะเป็นประโยชน์หรือมีผลต่อความรับผิดชอบร่วมกันในฐานะเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ที่มีจิตสำนึก ร่วมกันมีหลักการและจุดมุ่งหมายร่วมกัน

สกูลเลอร์ (Schuler, 1996, pp. 6-7) กล่าวถึงปัจจัยและทิศทางของชุมชน ในรูปแบบใหม่ คือ ความเป็นปัจเจกบุคคลแต่ละบุคคล ระบบเศรษฐกิจ และการแพร่กระจายของ เทคโนโลยีสารสนเทศอันไร้ขอบเขตที่จะสร้างวัฒนธรรมมวลชนแบบใหม่

โลอิส (Lois, 1999) ของกลุ่ม HUD ในอเมริกาได้กล่าวถึงชุมชนในปี ค.ศ. 2020 ว่าชุมชน จะอยู่บนพื้นฐานและหรืออยู่ในรูปแบบขององค์กรรัฐบาลท้องถิ่นองค์กรเอกชนที่สามารถและ ส่งเสริมโดยการวางแผนร่วมกัน โดยมีเครือข่ายคอมพิวเตอร์เป็นพื้นฐาน และการพัฒนาจะอยู่ใน ลักษณะของกิจกรรมความร่วมมือทางเทคนิคและการมีส่วนร่วมของรัฐและกลุ่มในท้องถิ่น

การเก็บข้อมูลในการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในครั้งนี้ มีความจำเป็นอย่างย่ง ที่ต้องนำเทคนิคกับการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยามาดำเนินการร่วมด้วยเพราะสิ่งที่เกิดขึ้นใน ทุกบรรยากาศในชุมชน สามารถนำมาประเมินการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ได้เป็นอย่างดี

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา

เนื่องจากการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ คนในชุมชนเป้าหมาย ดังนั้นข้อมูลที่ได้นั้น จึงเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของคนเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิด อันเป็นปรากฏการณ์สำคัญ ที่จะนำมาทำนาย หรือวางแผนการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป การวิจัยแบบหนึ่งซึ่งเป็นศาสตร์ ที่มีรากฐานปัญหาความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษาปรากฏการณ์การให้ความหมาย จากสิ่งที่เกิดขึ้นหรือ ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมามาตามสถานการณ์ที่เป็นจริง (Spiegelberg, 1965 cited in Streubert & Carpenter, 1995, p. 35) ตามการรับรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ และสะท้อนให้เห็นถึง บริบทปรากฏการณ์อย่างลึกซึ้ง แล้วนำมาอธิบายปรากฏการณ์อย่างตรงไปตรงมาด้วยความรู้สึกนึกคิด จากประสบการณ์โดยไม่มีการคิดล่วงหน้า หรือ ถ้ามีผู้ศึกษาจะต้องแยกออกจากสิ่งที่กำลังศึกษา (Bracketing) โดยใช้แนวคิดและให้ความสำคัญต่อความหมาย กับการรับรู้ทั้งภายในและภายนอก ของบุคคล ซึ่งการรับรู้ก็คือความคิดในทุก ๆ เรื่องของบุคคล เพราะบุคคลจะเป็นผู้รับรู้ความเป็นตัว ของเขาเองมากที่สุด (Merleau-Ponty, 1956 cited in Streubert & Carpenter, 1995, p. 31)

ไฮเดกเกอร์ (Heidegger, 1994) ผู้พัฒนาแนวคิดการศึกษาทางปรากฏการณ์ทางวิทยา ต่อจาก ฮัสเซล (Husserl, 1970 cited in Heidegger, 1994) กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญของบุคคลไว้ หลายประการดังนี้

1. บุคคลมีโลกของตนในสิ่งแวดล้อม (The Person as Having a World) หมายถึง บุคคลมีความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมที่ติดตัวเขามาตั้งแต่เกิด ไม่สามารถแยกจากกันได้ สิ่งแวดล้อมในที่นี้หมายถึง ภาษา ภูมิหลัง หรือวัฒนธรรมที่สืบทอดและติดตัวบุคคลนั้นมาตั้งแต่กำเนิดไม่ใช่เป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ดังนั้นการศึกษาถึงบุคคลจะต้องศึกษาให้เข้าใจในบริบทที่เป็นสิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้นว่าอย่างไร

2. บุคคลเป็นผู้ให้คุณค่า และความสำคัญของการมีชีวิตอยู่ (The Person as a Being for Whom Things have Significance and Value) หมายถึง บุคคลให้คุณค่าหรือความหมายแต่ละเรื่องไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ภาษาและภูมิหลังของแต่ละบุคคล ดังนั้นการทำความเข้าใจในการแสดงออกหรือความรู้สึกของบุคคล จึงต้องศึกษาบุคคลในบริบทของคนนั้น ๆ

3. บุคคลเป็นผู้ให้ความหมายต่อตนเอง (The Person as Self-Interpreting) หมายถึง บุคคลให้ความหมายของประสบการณ์ตามความคิด ความรู้สึกของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากความหมายของบุคคลอื่นหรือความจริงจากทฤษฎี

4. บุคคลเป็นหน่วยรวม (The Person as Embodies) นั่นคือ รวมการให้ความหมาย ความคาดหวัง ความรู้สึกนึกคิด นิสัย แบบแผนการดำเนินชีวิต ไว้ด้วยกันเป็นหนึ่งเดียว ไม่สามารถแยกคนออกเป็นส่วน ๆ โดยเชื่อว่า คนประกอบด้วย กาย จิต สังคม และต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นประสบการณ์ของบุคคลจึงเป็นประสบการณ์โดยรวม ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงของทุกสิ่งในตัวบุคคลนั้น

5. บุคคลมีมิติของเวลา (The Person in Time) หมายถึง ประสบการณ์ชีวิตของบุคคลที่เป็นอยู่ตามมิติของเวลา โดยความคิดในปัจจุบันของบุคคลจะต้องได้รับอิทธิพลมาจากอดีต และส่งผลถึงอนาคตได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่บุคคลตระหนักและให้ความสนใจสิ่งแวดล้อม เป็นกลุ่มของความสัมพันธ์ที่บุคคลมีประสบการณ์อยู่ในปัจจุบัน รวมถึงภูมิหลัง อายุ การศึกษา ภาษา วัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคม ซึ่งซึมซับในตัวบุคคลที่เรียนรู้มาตั้งแต่เกิด และเชื่อว่าบุคคลไม่สามารถแยกออกจากสิ่งแวดล้อมได้

การเชื่อมโยงประสบการณ์ (Hermeneutic Circle) เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์ในอดีตที่บุคคลเคยได้รับหรือเข้าใจมาก่อน เข้ากับประสบการณ์ครั้งใหม่ เพื่อที่จะรับรู้และให้ความหมายกับประสบการณ์ครั้งใหม่เป็นลูกโซ่ นั่นคือ บุคคลเข้าใจบางสิ่งบางอย่างได้โดยการเปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งที่บุคคลนั้นรู้จักหรือเคยมีประสบการณ์มาก่อน

การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เป็นวิธีการที่พยายามค้นหาความหมายของประสบการณ์ที่เป็นประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ ผู้ให้ข้อมูลจะถูกถามให้อธิบายประสบการณ์ออกมา นักวิจัยก็นำข้อมูลที่ได้นำมาให้ความหมายภายใต้คำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งไม่ต้องการทำนายหรือการพิสูจน์ตาม

การศึกษาเชิงปริมาณ และยังมีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาอื่น ๆ อีกดังนี้

1. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยามีจุดเน้นที่การปรากฏของปรากฏการณ์ตามคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล
 2. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาให้ความสำคัญกับองค์รวม
 3. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเป็นการค้นคว้าความหมายหรือการทำความเข้าใจประสบการณ์แนวคิด การตัดสินใจ และความเข้าใจของบุคคล ผ่านกระบวนการหยั่งรู้ (Intuition) และการสะท้อนคิดพิจารณา (Reflection) อย่างมีสติ (Consciousness)
 4. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยามีความมุ่งมั่นที่จะอธิบายประสบการณ์ ซึ่งต้องบรรยายให้ตรงกับความเป็นจริงของสิ่งที่เกิดขึ้นมากที่สุด และควรอธิบายอย่างตรงไปตรงมาด้วยคำพูดของผู้ให้ข้อมูล ว่าเกิดอะไรขึ้น ซึ่งคำพูดเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงมโนภาพความรู้สึกทั้งในทางที่ดี และไม่ดีตามความเป็นจริง ไม่ใช่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามความคิดเห็นของผู้ศึกษา
 5. ในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์ทางวิทยา ผู้ศึกษาต้องมีการใช้คำถามที่เหมาะสมเพื่อค้นหาความหมายของประสบการณ์ และมีการใช้ข้อมูลจากหลายแหล่ง จากความทรงจำ ประวัติในอดีต บันทึกร่างต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันและกำลังดำเนินไปถึงอนาคต
 6. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา สามารถนำข้อมูลจากคำบอกเล่า (Subjective Data) และข้อมูลที่ได้จากการวัดการสังเกต (Objective Data) มาใช้ร่วมกันเพื่อยืนยันซึ่งกันและกัน
 7. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเป็นการศึกษาค้นคว้าปรากฏการณ์ในทุก ๆ ประเด็น (All Point) การรับรู้ของบุคคลในทุก ๆ ประเด็นจะมีความหมายและมีคุณค่า
 8. ผลการศึกษาที่ได้เกิดจากการคิด การหยั่งรู้ การสะท้อนคิดพิจารณา และการตัดสินใจเลือกข้อมูลภายใต้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องทำตามหลักการทางวิทยาศาสตร์
 9. การศึกษาจะผ่านกระบวนการมองเห็น (Seeing) สะท้อนคิดพิจารณา (Reflection) จนเกิดความรู้ ความเข้าใจปรากฏการณ์ทั้งในระดับต้นและลึก (Knowing)
- จะเห็นได้ว่า การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา ได้สะท้อนให้เห็นถึงความลึกซึ้งของสิ่งต่าง ๆ นอกเหนือจากโครงสร้างทั่วไปที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ซึ่งเป็นข้อมูลอันละเอียดอ่อนและสำคัญยิ่งต่อการที่จะนำมาวางแผน หรือหาแนวทางการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน นักวิจัยจึงต้องมีการเตรียมตัวเผชิญ และสร้างบทบาทที่สอดคล้องเหมาะสมในการทำงานวิจัยให้เกิดความราบรื่นในชุมชนให้ได้

บทบาทของนักวิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยเป็นเสมือนเครื่องมือการวิจัย เนื่องจากเป็นผู้ที่สะท้อนและอธิบายประสบการณ์จากปรากฏการณ์จากข้อมูลต่าง ๆ ออกมา รินฮาร์ซ (Reinharz, 1984 cited in

Streubert & Carpenter, 1995, pp. 41-42) ได้เสนอเปลี่ยนประสบการณ์ที่พบเป็นภาษาเขียนให้ผู้อื่นได้เข้าใจไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. เปลี่ยนประสบการณ์หรือสิ่งที่พบเห็นมาเป็นภาษาตามคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล โดยการพูดคุยกันและเสริมสร้างโอกาสที่จะให้มีการแบ่งปันประสบการณ์ระหว่างกัน
2. เปลี่ยนสิ่งที่เห็นและได้ยิน แล้วทำความเข้าใจในประสบการณ์เดิม ตั้งแต่คนที่ไม่มีประสบการณ์ และอะไรที่ทำให้คนอื่น ๆ มีประสบการณ์ โดยตัวนักวิจัยจะต้องมีความไว้วางใจในผู้ร่วมวิจัย (The Data Participants) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาประสบการณ์เหล่านั้น นักวิจัยเชิงคุณภาพจะต้องเข้าใจในประสบการณ์ร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย
3. เปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์ ไปตามลำดับขั้นของแนวความคิด ที่เป็นแก่นสำคัญของประสบการณ์การเดิม
4. เปลี่ยนสาระสำคัญ แล้วนำมาเขียนเป็นข้อความ ซึ่งข้อมูลบางส่วนอาจสูญหายหรือยังคงอยู่ ดังนั้น จึงควรมีการทบทวนจากผู้ร่วมวิจัย (Participant) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องไม่มีสิ่งใดที่เพิ่มเข้ามาหรือขาดหายไป
5. เปลี่ยนข้อมูลมาเขียนเป็นรายงาน โดยทำให้ชัดเจนทุกขั้นตอน ในการเขียนมีการอ้างอิงจากการพรรณนาประสบการณ์อย่างครอบคลุมและละเอียด ข้อมูลที่ได้มีคุณค่าไม่ผิดเพี้ยนหรือสูญหาย

ในการแปลความหมายทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยต้องยินยอมให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการแปลความด้วย มีความสามารถในการสื่อสารอย่างชัดเจน สร้างบรรยากาศให้ผ่อนคลายมากที่สุด เพื่อให้การเก็บข้อมูลมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะต้องยอมรับในลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ทั้งการพูด เพศ อายุ และลักษณะนิสัย ซึ่งจะมีผลต่อการเก็บข้อมูล ทำให้นักวิจัยจำเป็นต้องเลือกตัวอย่างในการเก็บข้อมูลเป็นแบบจำเพาะเจาะจง

ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เป็นวิธีการที่มีการแสวงหาข้อมูลอย่างเป็นระบบอาศัยการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเข้มข้น ซึ่งมีการศึกษาหลายวิธี เช่น วิธีการของ โคลไลซี่, แวนแคม, จิออร์จิ, ปาเตอร์สัน และเคอร์ราด, แวน มาเนน, สตรูเบอร์ท (Colaizzi, 1978; Vankaa, 1979; Giorgi, 1982; Parterson & Zderad, 1976; Van Manen, 1975; Streubert, 1991 cited in Streubert & Carpenter, 1995, p. 36, pp. 38-39) ในแต่ละวิธีที่กล่าวถึงจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน แต่ทุกวิธีก็มุ่งที่จะสร้างคำอธิบายจากข้อมูลที่ได้มา

จะเห็นได้ว่าการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยานี้ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ของบุคคล เป็นผู้ให้ความหมายต่อปรากฏการณ์ตามความคิดความรู้สึกของตนเอง จึงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการวิจัยนี้ ที่ต้องการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในชุมชน

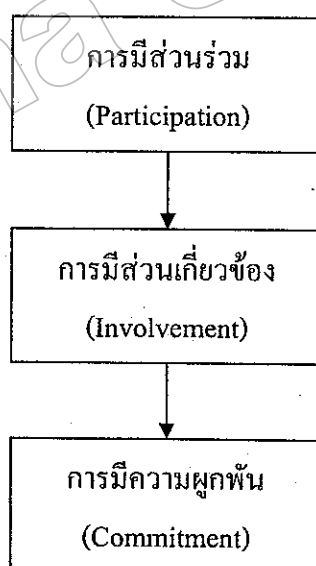
เทศบาลกันทรารมย์ เพื่อค้นหาสาระสำคัญ และรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุก ๆ ประเด็นที่เกิดขึ้นจริงจนประสบผลสำเร็จ

การมีส่วนร่วมของชุมชน

ความหมายของการมีส่วนร่วม

มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้มากมาย ดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การที่บุคคล คณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหาร (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2537) และประสิทธิผลขององค์การขึ้นอยู่กับความร่วมมือของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์การนั้นในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย วิธีการหนึ่งในการรวมพลังความคิด สติปัญญาก็คือ การให้มีส่วนร่วม การให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์การนั้น บุคคลจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ในการดำเนินการหรือปฏิบัติการกิจต่าง ๆ เป็นผลให้บุคคลนั้นมีความผูกพัน (Commitment) ต่อกิจกรรมและองค์การในที่สุดซึ่งแสดงไว้ตามภาพที่ 2 ดังนี้ (เอกชัย กี่สุขพันธ์, 2538)

ภาพที่ 2 ผลการมีส่วนร่วมในองค์การ

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการและการบริหาร การศึกษา คือ เป็นการเปิดโอกาสหรือจัดให้ประชาชนได้เข้าร่วมเป็นกรรมการของหน่วยงาน หรือ เข้าร่วมในการดำเนินงานกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งของหน่วยงาน หรือเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อดำเนินงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการและการบริหารการศึกษาในระดับกระทรวง ทบวง กรม จังหวัด อำเภอ และสถานศึกษา (ประยูร ศรีประสาธน์, 2539) การเปิดโอกาสให้ ประชาชนนั้นไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ต้องเป็นไปในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ที่มีผลกระทบต่อตนเองและชุมชน (เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2547)

การมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของกิจกรรมทุกกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการบริหารจะทำให้ การบริหารเปิดกว้าง มีอิสระทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารอันเป็นวิถีทางในการขยาย อิทธิพลของสายบังคับบัญชา ลงไปสู่ระดับปฏิบัติในองค์กร (สมยศ นาวิการ, 2533) การมีส่วนร่วม ยังหมายถึงส่วนประกอบ 3 มิติ คือ มิติที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าควรทำอะไร และ ทำอย่างไร มิติที่ 2 มีส่วนเสียสละ ในการพัฒนาลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่ 3 มีส่วนร่วม ในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน (ขงยุทธ บุราสิทธิ์, 2534)

กล่าวโดยสรุปการมีส่วนร่วมหมายถึง การที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมใน องค์กร ดำเนินการร่วมกันมีความเกี่ยวข้องกันจนเกิดความผูกพันต่อสมาชิกและองค์กรเพื่อ ให้ เกิดผลทั้งตนเองและหน่วยงาน/ องค์กร

ลักษณะการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันในลักษณะต่าง ๆ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสนใจว่าจะศึกษาในด้านใด เช่น

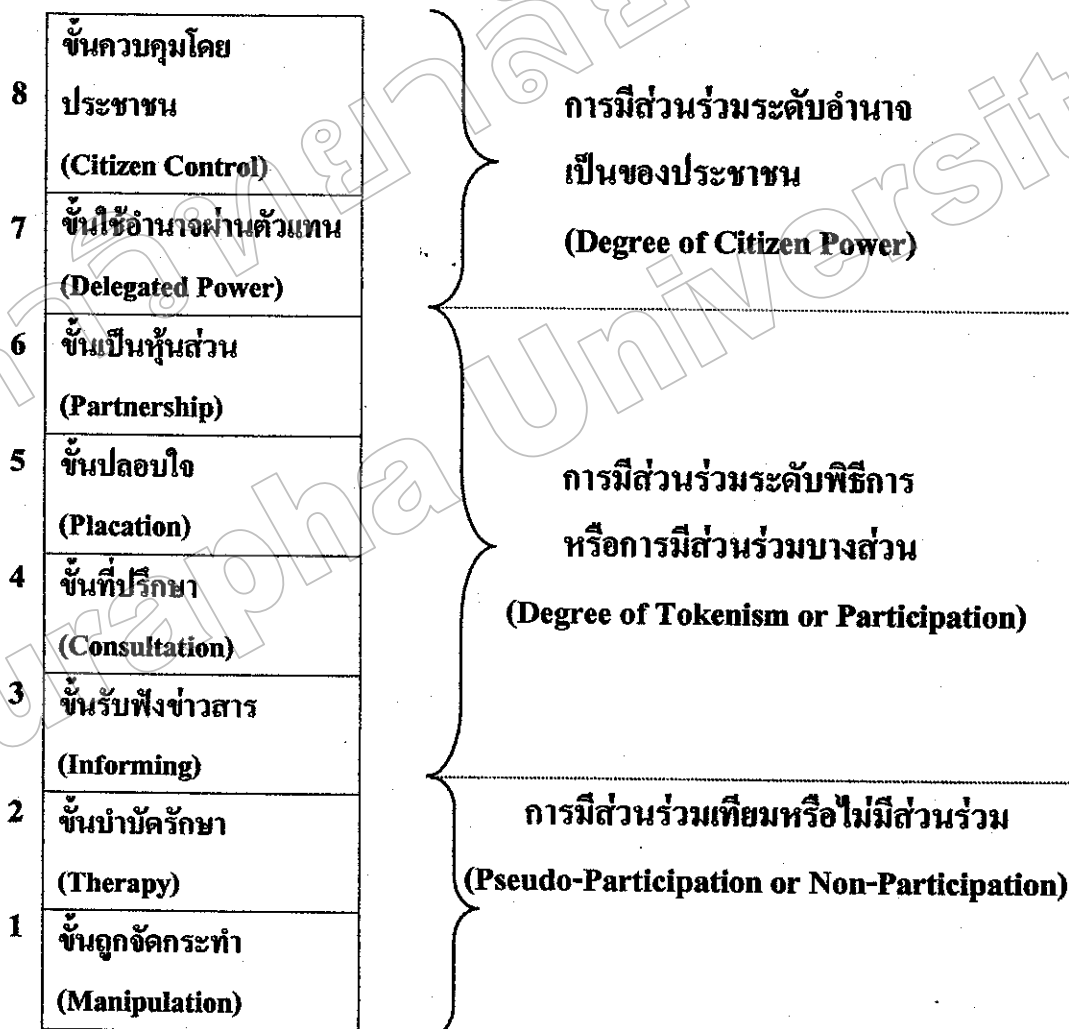
ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534, หน้า 12) กล่าวถึง หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม หลักการ ร่วมมือที่สำคัญของประชาชนคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อย่างจริงจังและจริงใจ ทั้งนี้ด้วยการเปิดโอกาสให้มีการศึกษาการร่วมพิจารณาและตกลงใจร่วมกัน ในการแก้ปัญหาหรือการวางโครงการต่าง ๆ การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมก็เพื่อ เป็นการให้ประชาชนได้มีสิทธิและความเสมอภาคกัน ในอันที่จะรับผิดชอบในสังคม ประชาชน จะมีโอกาสร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบ

เสริมศักดิ์ วิสาลาภรณ์ (2539, หน้า 19) ได้ศึกษาวิเคราะห์พระราชบัญญัติและระเบียบ ของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในส่วนที่ให้เอกชนมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาที่ภาครัฐ ดำเนินการ ปรากฏว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษาจะมีอยู่ในลักษณะ เดียวกันคือในรูปของคณะกรรมการเข้าร่วมในคณะกรรมการก็จะอยู่ในลักษณะของผู้ทรงคุณวุฒิ มีความหมายรวมถึงข้าราชการในหน่วยงานอื่น ๆ ข้าราชการที่เกษียณแล้วหรือประชาชนทั่วไป

นริวรรณ พรหมขุม (2537, หน้า 7) ได้ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของกรรมการศึกษาประจำโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท จังหวัดขอนแก่น โดยแบ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมของกรรมการการศึกษาไว้เป็น 2 ด้าน คือ

1. การมีส่วนร่วมในด้านนโยบาย ได้แก่การให้ข้อมูล คำแนะนำ และการร่วมตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในด้านปฏิบัติการ เช่น แรงงานเงิน/ วัสดุอุปกรณ์และการประสานงาน

แอมสไตน์ (Arnstein, 1978, p. 236) มีความเห็นว่าการมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นบันได (Participation Ladder) 8 ขั้น แสดงไว้ดังภาพ

ภาพที่ 3 แสดงบันไดของลักษณะการมีส่วนร่วม

จากภาพประกอบนี้ ขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 รวมเรียกว่าเป็นขั้นที่มีส่วนร่วมเทียม หรือ ไม่มี ส่วนร่วมหมายถึงประชาชนยังไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแท้จริง

บันไดขั้นที่ 3-5 รวมเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมระดับพิธีการหรือการมีส่วนร่วม บางส่วน หมายถึง เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมได้ในบางส่วน บางเรื่องเท่านั้น เพราะบางส่วน ผู้มีอำนาจเต็มส่งมอบเอาไว้ แต่ยังไม่คิดว่าดีกว่าขั้นที่ 1-2

บันไดขั้น 6-7 รวมเรียกว่ามีส่วนร่วมระดับอำนาจของประชาชนซึ่งเป็นระดับที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมาก โดยพัฒนาการขั้นที่ 6-7 จนถึงขั้นที่ 8 ขึ้นควบคุม โดยประชาชนเป็นการใช้อำนาจตัดสินใจของประชาชน โดยผ่านตัวแทนหรือประชาชน เป็นผู้ใช้อำนาจนั่นเอง

ชาติดิ และคณะ (Shadid et al., 1982, p. 1221 อ้างอิงจาก เมตต์ เมตต์การุณจิตต์, 2541, หน้า 82) ให้ความเห็นว่า แนวคิดเรื่องขั้นตอนหรือการมีส่วนร่วมที่เป็นแนวคิดที่เป็นระบบมากที่สุด มีดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประการแรกที่จะต้องกระทำคือ การกำหนด ความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงการดำเนินงานและการตัดสินใจในช่วง การปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนขององค์ประกอบในการดำเนินงาน โครงการนั้นจะ ได้มาจากคำถามที่ว่าใครทำประ โยชน์ให้กับ โครงการ ได้บ้าง และจะทำประ โยชน์ ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้จะรวมผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสีย ของโครงการ ซึ่งอาจเป็นประ โยชน์และเป็นโทษได้ทั้งต่อบุคคลและสังคม

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญ จะต้องสังเกต คือความเห็น (View) ความชอบ (Performance) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

นอกจากนี้ บาร์นส์ (Barnes, 1995, p. 4) ยังได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมได้ประเด็น สำคัญ 10 ประการ คือ

1. ระยะเวลาและสถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้ผู้มีส่วนได้ – เสีย เข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวงจรชีวิตของโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนโครงการยุติ หรือหาก คณะผู้บริหารเห็นว่าเหมาะสมก็ให้มีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องด้วยจริง ๆ เท่านั้น ก็ได้

2. การมีส่วนร่วม นั้น มีมิติทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดย 1) ทางด้านปริมาณ ถ้ามีคน มามีส่วนร่วมมากก็ทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างกันดีขึ้นมาก ให้องค์กรทางสังคมก่อตัวขึ้น ส่วน 2) ทางด้านคุณภาพ ควรให้มีส่วนร่วม มีมิติที่ จะขัดขวางความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ระหว่าง บุคคล หรือ ความเป็นนาย บ่าวกัน ให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกัน ซึ่งจะถือว่ามีความคุณภาพดี

3. จะให้การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง (An End) หรือจะให้ เป็นแนวทาง (Amean) คือ จะให้เพียงบุคคลต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็พอใจคิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์บางสิ่งแล้ว หรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำให้ดี โดยตอบให้ได้ว่า “หลังจากการมี ส่วนร่วมแล้ว จะมีอะไรดีขึ้น อะไรควรจะเกิดขึ้นอีกบ้าง” อันเป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่เป็น วิธีการหรือกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำให้เกิดความสำเร็จดียิ่งขึ้น

4. การมีส่วนร่วมนี้ ตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้นไม่สม่ำเสมอหรือตลอดเวลาก็ได้ เช่น เวลา เกิดภัยพิบัติคนก็มาช่วย เมื่อหมดภัยแล้ว ก็แยกกันกลับไปเช่นเดิม แต่ถ้าตั้งองค์กรประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมแก้ปัญหาในภัยพิบัติต่าง ๆ ในพื้นที่กว้างขวางขึ้นอาจต้องการตัวแทนประชาชนมี ส่วนร่วมในเวลาที่ยาวนานขึ้น และอาจใช้วิธีการมีจดหมายข่าวแจ้งเรื่องไปยังประชาชนทั่วไปก็ได้

5. การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมและทางการศึกษา ซึ่งหากเกิดขึ้นได้คือให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันไปด้วย จะเป็นเสมือนการให้การศึกษา แก่สังคมไปใน ขณะเดียวกันแต่หลายโอกาสต้องให้เกิดความพร้อมในแต่ละเรื่อง ต้องใช้เวลารอคอยบางอย่าง เช่นกัน

6. สถานการณ์มีส่วนร่วม นั้น ต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง มิใช่ เกิดขึ้นจาก การออกคำสั่ง แต่จะต้องสร้างขึ้นเอง จะให้ผู้ตั้งว่ามาร่วมกันให้เต็มที่ แล้วคนมาร่วม คงไม่ค่อย เกิดขึ้นได้ การมีส่วนร่วมมักต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดแนวคิด ประชาสังคม มีจิตสำนึกสาธารณะ เคารพความหลากหลายทางความคิด เพราะทำให้มุมมอง กว้างขึ้น และเกิดความรอบคอบขึ้น จน เป็นวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน

7. มีคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมพิจารณา เพื่อวางแผนดำเนินการให้เหมาะสมว่าจะให้ บุคคล กลุ่มใด เข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใด และ โดยวิธีใด ฯลฯ โดยคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมนี้ ควรมี ตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบในจำนวนมากพอควร และให้ความหลากหลายมากพอ

ความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมในสิ่งที่เป็นประเด็นสาธารณะต่อไปในอนาคต (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543, หน้า 9)

การมีส่วนร่วมมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐศาสตร์แนวใหม่ และยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบพึ่งตนเอง การพัฒนาคุณภาพชีวิต และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Galtung, 1996, p. 9) ซึ่งได้นิยามวิชาการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชน และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจกรรมใด ๆ ให้ความช่วยเหลือ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน (United Nation, 1981)

นภภรณ์ หะวานนท์ และคณะ (2543) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม มีความหมายค่อนข้างหลากหลาย อาจรวมถึงการกระจายอำนาจ การช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการดำเนินงานของโครงการ ตลอดจนการร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ

นอกจากนี้ สุมณฑา พรหมบุญ และคณะ (2541, หน้า 33-43) ได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หนทางที่จะไปสู่มิติแห่ง “การศึกษาตลอดชีวิต” และ “สังคมแห่งการเรียนรู้” ได้โดยการให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง และลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่น

แม้ว่างานของสุมณฑา พรหมบุญ และคณะ จะมีฐานจากการศึกษาในระบบ แต่มีสาระที่นำมาพิจารณาประยุกต์เพื่อจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำงานกับชุมชนได้หลายประเด็น ซึ่งเหตุผลที่สนับสนุนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่

1. ความรู้และความจริงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ โลกถูกค้นพบใหม่เสมอ ๆ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทุกคนต้องเรียนรู้วิธีที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
2. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเตรียมสมาชิกของชุมชนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริง เพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ผู้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติ ทำกิจกรรมกลุ่ม ฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ ทักษะการบริหารการจัดการ ทักษะการเป็นผู้นำ – ผู้ตาม และที่สำคัญเป็นการเรียนรู้ ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงมากที่สุดวิธีหนึ่ง
3. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย ฝึกการช่วยเหลือเกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขต่อชุมชน

4. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยลดความสับสนเชิงอำนาจ ทุกคนได้รับการยอมรับได้ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกัน

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้สมาชิกได้รับประสบการณ์ที่สำคัญกับชีวิตจริง ได้รับการฝึกฝนทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะ การบันทึกความรู้ ทักษะการคิด ทักษะการจัดการกับความรู้ ทักษะการแสดงออก ทักษะการสร้างความรู้ใหม่ และทักษะการทำงานกลุ่ม สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ทำให้ครูกับผู้ปกครองมีความสัมพันธ์และเจตคติที่ดีต่อกัน โรงเรียนและผู้ปกครองสามารถสร้างบทบาทใหม่ในความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ ครูมีบทบาทใหม่ก็คือเป็นผู้สนับสนุน ครอบครัว ส่วนผลที่เกิดขึ้นกับโรงเรียน ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในกิจการโรงเรียนมากขึ้น และ การสนับสนุนความพยายามในการปฏิรูป การที่พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียน ทำให้โรงเรียนได้รับการสนับสนุนเรื่องการปฏิรูป ส่วนผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน ได้แก่ ความสัมพันธ์กับ โรงเรียน และ ภาวะผู้นำ ซึ่งเป็นบทบาทใหม่สำหรับชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน จึงมีความจำเป็นที่ต้องมียุทธศาสตร์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ในการปฏิบัติงานจริง ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายมีการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่แยกออกจากการเรียนรู้จากชีวิตจริง ดังนั้นผลของการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็งของชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนจะสำเร็จได้ดั่งนั้นก็ขึ้นอยู่กับรูปแบบการมีส่วนร่วม ในการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนด้วย

รูปแบบการมีส่วนร่วม

รูปแบบการมีส่วนร่วม ของประชาชนในชุมชนนั้น ได้มีแนวคิดจากการศึกษาของบุคคลหลายท่าน เช่น จากผลการวิจัยของ กรรณิกา ชมดี (2524, บทคัดย่อ) ซึ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ได้รูปแบบการมีส่วนร่วม 10 แบบ ดังนี้

- การมีส่วนร่วมประชุม (Attendance of Meeting)
- การมีส่วนร่วมในการออกเงิน (Financial Contribution)
- การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (Membership on Committees)
- การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (Position of Leadership)
- การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (Interviewer)
- การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (Solicitor)
- การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (Customers)
- การมีส่วนร่วมริเริ่มหรือเป็นผู้เริ่มการผลิต (Entrepreneurs)

การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน (Employees)

การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (Material Contribution)

อรุณ รักธรรม (2536, หน้า 270) กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วม มีหลายรูปแบบ

ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมโดยพิจารณาที่กิจกรรม เช่น การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง ในการติดต่อกับผู้อื่น ในการประท้วงการเป็นสมาชิก หัวคะแนนในพรรคการเมือง เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมโดยพิจารณาจากระดับการบริหาร การมีส่วนร่วมในประเด็นนี้เป็นการมีส่วนร่วมได้ 3 ระดับ คือ ในระดับแนวราบ เป็นการมีส่วนร่วมโดยไม่จริงจัง การมีส่วนร่วมในแนวดิ่งเป็นการมีส่วนร่วมกับผู้ที่มีอำนาจมากกว่าหรือผู้ที่มีผลประโยชน์มากกว่า และการมีส่วนร่วมในการบริหารงานที่เกี่ยวข้องทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ

3. การมีส่วนร่วมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเข้าไปมีอำนาจและการควบคุม ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 8 กลุ่ม ด้วยกันคือ

3.1 กุศโลบาย (Manipulation) เป็นการเข้ามาเพียงเพื่อประชาสัมพันธ์ตนเอง ไม่ได้มุ่งหวังการมีส่วนร่วม

3.2 การรักษา (Therapy) คล้าย ๆ กับกุศโลบายแต่เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันและมีพฤติกรรมตามที่ผู้นำต้องการเท่านั้น

3.3 การบอกกล่าว (Informing) เป็นการที่ผู้นำให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย

3.4 การให้คำปรึกษา (Consultation) เป็นการที่ผู้นำให้ผู้ตามคอยพิจารณาถึงข้อคิดเห็นต่าง ๆ แต่ไม่ได้บังคับให้ผู้ตามต้องทำตามการมีส่วนร่วมของผู้ตาม

3.5 การปลอบโยน (Placation) มีลักษณะเหมือนกับการเห็นอกเห็นใจคล้อยตามแต่ในใจ ไม่ได้มีการยอมรับที่จะปฏิบัติตามเลย

3.6 การเป็นหุ้นส่วน (Partnership) หมายถึง การมีส่วนร่วมนั้นจะมีลักษณะร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมตัดสินใจมากขึ้น

3.7 การมอบอำนาจ (Delegated Power) เป็นการที่ผู้นำมอบอำนาจให้ผู้ตามปฏิบัติแทน ซึ่งเป็นการเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมของผู้ตามมากขึ้น

3.8 อำนาจและการควบคุม (Power and Control) อยู่ในมือของผู้ตาม เป็นการที่ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมและกำหนดบทบาทอย่างแท้จริง

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2542, หน้า 35) ได้กล่าวถึงวิธีการปรับปรุงคุณภาพของชีวิตในการทำงาน (Quality of Work Life: QWL) ว่า แนวคิดเรื่องนี้ได้รับการยอมรับเมื่อญี่ปุ่นนำไปใช้แล้วทำให้ระบบเศรษฐกิจมีความเจริญก้าวหน้า วิธีการที่นำมาใช้เพื่อให้กลุ่มมีส่วนร่วมได้แก่

1. การให้คนงานมีส่วนร่วมในการวางแผน

2. การจัดกลุ่มควบคุมคุณภาพ (Quality Circle: QC) แนวคิดพื้นฐานของ QC คือ การรวมคนงานเข้าเป็นทีมโดยให้มีส่วนร่วมในการวางแผน มีการอภิปรายแสดงความคิดเห็นในปัญหาที่เกี่ยวกับงาน เพื่อให้กลุ่มมีความกระตือรือร้นในงานและรับผิดชอบต่อคุณภาพของสินค้าและบริการ ทั้งนี้ จะใช้วิธีการดังต่อไปนี้

2.1 ให้คนงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2.2 ปฏิบัติต่อคนงานเยี่ยงผู้ใหญ่ ให้รู้จักแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับงาน

2.3 สนับสนุนให้คนงานรวมตัวกันอย่างใกล้ชิด

3. ทฤษฎี Z (Theory Z) เป็นทฤษฎีที่เกิดจากการบริหารงานแบบญี่ปุ่นผสมผสานกับทฤษฎี Y ของ Douglas McGregor โดยมีสมมุติฐานว่าคนงานและผู้บริหารควรจะแบ่งความรับผิดชอบในเรื่องงาน คนญี่ปุ่นจะเรียนรู้งานหลายๆ อย่าง ทำให้ช่องว่างระหว่างผู้บริหารและคนงานมีน้อย และทำให้คนงานมีความรู้กว้างซึ่งจะช่วยแบ่งความรับผิดชอบในงานได้

เดวิส และนิวสตรอม (Davis & Newstrom, 1989, pp. 243-248) ยังได้เสนอรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 7 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบที่ผู้บริหารใช้วิธีการปรึกษาหารือกับบุคลากรเพื่อกระตุ้นให้บุคลากรแสดงความคิดเห็นก่อนที่ผู้บริหารจะตัดสินใจ (Consultative Management: CM)

2. รูปแบบที่ผู้บริหารให้อำนาจการตัดสินใจแก่บุคลากร (Democratic Management: DM)

3. การปรับสภาพการทำงานในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วยลูกจ้างและฝ่ายบริหาร (Quality Circle: QC)

4. การกระตุ้นบุคลากรแต่ละคนให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงงานซึ่งจะเน้นการแก้ไขปัญหาไปที่บุคลากรแต่ละคนมากกว่าการแก้ไขปัญหากลุ่มโดยรวม (Suggestion Programs: SP)

5. กลไกของกลุ่มเพื่อปรับปรุงการมีส่วนร่วมของผู้บริหารระดับกลางในการบริหารองค์การระดับสูง (Middle Management Committee: MMC)

6. การกำหนดของรัฐบาลให้คนงานมีส่วนร่วมได้หลายระดับในองค์การเป็นการให้มีส่วนร่วมในการบริหารผ่านกลไกทางสถาบัน (Industrial Democracy: ID)

7. การมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ เพื่อกระตุ้นให้พนักงานมีส่วนร่วมอย่างสูงในกระบวนการตัดสินใจ (Employer Ownership Plans: EOP)

พุตตี (Putti, 1987, pp. 312-318) ได้กล่าวถึงวิธีการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่ามี 8 รูปแบบ คือ

1. การวางแผนแบบสแกนลอน (The Scanlon Plan) เป็นแนวทางที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดแนวทางหนึ่ง เป็นการทำงานเป็นทีมระหว่างคนงานกับผู้บริหารเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิต ค่าจ้าง และผลกำไร

2. เจเคกรุป (Jishu Kenri: JK) เป็นการจัดตั้งกลุ่มอิสระเล็ก ๆ ที่มีอำนาจเด็ดขาด กลุ่มเหล่านี้จะพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวกับการทำงาน แล้วพยายามที่จะหาข้อยุติอย่างสร้างสรรค์ผู้นำกลุ่มอาจจะได้รับเลือกตั้งหรือสับเปลี่ยนกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม กลุ่มจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3. การปรึกษาตามสายการบังคับบัญชา (Consultative Hierarchy) เป็นวิธีการที่ให้ลูกจ้างมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยผ่านเครือข่าย คณะกรรมการต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ในบริษัท

4. ทีกรุป (T-Group Approach or Sensitivity) วิธีการนี้เป็นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการฝึกอบรมและพัฒนามนุษยสัมพันธ์ของฝ่ายบริหาร เทคนิคชนิดนี้ใช้เพื่อทำความเข้าใจคนอื่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้ถึงค่านิยม แรงจูงใจ จุดอ่อนและจุดแข็งของผู้ใต้บังคับบัญชา โดยที่แต่ละคนต้องเข้าใจตนเองก่อน

5. การบริหารที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้บริหารระดับต่าง ๆ ในองค์กร (Multiple Management) เป็นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโดยมีความตั้งใจที่จะแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจเพียงคนเดียว จึงต้องการที่จะให้บุคคลระดับต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการบริหารด้วย

6. คิวซีซี (Quality Control Circle) ระบบคิวซีซี เป็นการทำงานของคนกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งมีบุคลากรตั้งแต่ 3-15 คน โดยมีวัตถุประสงค์ ที่จะแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยวิเคราะห์ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน จากนั้นจึงหาแนวทางแก้ไข

7. แนวทางการใช้คณะกรรมการในการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Committee Approach for Participation) คณะกรรมการเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำแนวความคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมไปใช้ปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับที่สูงกว่าพนักงานปฏิบัติคณะกรรมการจะเป็นกลุ่มที่จัดตั้งชั่วคราวเพื่อปรึกษาปัญหาเฉพาะหน้า

8. การมีส่วนร่วมและการสร้างทีม (Participation and Team Building) กิจกรรมการมีส่วนร่วมและการสร้างทีมกันอย่างใกล้ชิด เมื่อการมีส่วนร่วมในการบริหารของบุคลากรในองค์กรมีความมั่นคง สมาชิกของกลุ่มจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความคิดริเริ่ม

ฮอย และมิตเกล (Hoy & Miskel, 1996, p. 292) ได้กล่าวถึงการบริหารถึงการมีส่วนร่วมว่า ถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับความไว้วางใจให้ตัดสินใจนอกเหนือความรับผิดชอบที่ได้รับ

มอบหมาย และถ้าผู้ได้บังคับบัญชาได้รับความไว้วางใจให้ตัดสินใจในสิ่งที่เขาสนใจในองค์การแล้ว การมีส่วนร่วมก็จะเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในองค์การเราเรียกสถานการณ์แบบนี้ว่าสถานการณ์แบบประชาธิปไตย (Democratic Situation) แต่ถ้าการตัดสินใจนอกเหนือความรับผิดชอบมีน้อย สถานการณ์ความขัดแย้ง (Conflictual Situation) ก็จะเกิดขึ้นและการมีส่วนร่วมก็จะอยู่ในขอบเขตที่จำกัด การดำเนินการก็จะขาดความสอดคล้อง ถ้าการตัดสินใจไม่สอดคล้องกับผู้ได้บังคับบัญชา และทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาขาดความรู้ความชำนาญแล้วการหลีกเลี่ยงการตัดสินใจในงานที่ตนรับผิดชอบก็จะเกิดขึ้น นี่คือการสถานการณ์ที่ขาดการให้ความร่วมมือ (Noncollaborative Situation) แท้ที่จริงแล้วการมีส่วนร่วม (Participation) ในลักษณะเช่นนี้จะทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาเกิดความไม่พึงพอใจเพราะไม่ได้รับความสนใจจากองค์การ

จากรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ ดังนี้

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยพิจารณาจากบุคลากร สามารถแบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

- 1.1 การมีส่วนร่วมเป็นรายบุคคล
- 1.2 การมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการ
- 1.3 การให้พนักงานทุกคนในองค์การหรือหน่วยงานมีส่วนร่วม

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยพิจารณาจากผลงาน สามารถแบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

- 2.1 การให้คำปรึกษาหารือหรือข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงาน
- 2.2 การเข้าร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจในการปฏิบัติงาน
- 2.3 การเข้าร่วมในการปฏิบัติงาน
- 2.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุมการปฏิบัติงาน

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยพิจารณาภาระงาน สามารถแบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

- 3.1 การมีส่วนร่วมนอกเหนือภาระงานที่ตนรับผิดชอบ
- 3.2 การมีส่วนร่วมในขอบเขตงานที่ตนรับผิดชอบ

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นวิธีการที่จัดระบบให้การถ่ายทอดมีความง่ายและสะดวกขึ้น ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ นั้นต้องมีกระบวนการที่จะให้ประชาชนในชุมชนได้มีวิธีการร่วมแสวงหาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนของตนจึงจะเกิดคุณค่าของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างแท้จริง

กระบวนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นแนวคิดเชิงระบบที่มีกระบวนการหรือขั้นตอนหลายประการ ซึ่งมีผู้เสนอความคิดเห็นไว้หลายคนเช่น แซดดิค และคณะ (Shadid et al., 1982, pp. 107-122) กล่าวว่า กระบวนการของการมีส่วนร่วม มีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการกำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ การวางแผนและการตัดสินใจปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เป็นการมีส่วนร่วมในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงาน เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากรการบริหารงานและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็นชอบ และความคาดหวัง ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

นอกจากนี้ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2541, หน้า 43) เห็นว่า ควรจำแนกขั้นตอนในการมีส่วนร่วมออกเป็น

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ

นภาพรณ์ หะวานนท์ (2543, หน้า 10) ได้ศึกษาเพื่อหาคำตอบอธิบายเกี่ยวกับลักษณะและเงื่อนไขการมีส่วนร่วม รวมทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจากปรากฏการณ์ในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นสิ่งกำหนดกระบวนการและแบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานคือ เงื่อนไขทางด้านบริบทของชุมชนเงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน และเงื่อนไขทางด้านโรงเรียนส่วนกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า มี 8 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาขั้นพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ
2. การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน
3. การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม
4. การสร้างกิจกรรม
5. การต่อรองเพื่อการดำเนินการ

6. การร่วมกันดำเนินการ
7. การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ
8. การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

จากกระบวนการดังกล่าว ทำให้แบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถจำแนกตามหมวดหมู่ของคุณสมบัติเป็น 3 แบบแผนย่อย คือ แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Full Participatory Pattern) แบบแผนการมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial Participatory Pattern) และแบบแผนการมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participatory Pattern)

ในกระบวนการมีส่วนร่วมแสวงหาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนนั้น ประชาชนประเวศ วะสี (2544, หน้า 8-20) ได้เสนอถึงความสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนให้เกิดปัญญว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมดร่วมกัน ความเข้มแข็งทางปัญญาเกิดจากลักษณะ 5 ประการ คือ 1) สถิติปัญญาของคนทั้งหมด 2) โครงสร้างของสมอง 3) กระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งทางปัญญา 4) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 5) ความสามารถในการสร้างความรู้ใหม่

การบริหารแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียน

การปฏิรูปการศึกษาและการกระจายอำนาจการศึกษากับการบริหารแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นหัวใจหรือเป็นหลักสำคัญสำหรับการบริหารที่กระจายอำนาจสู่สถานศึกษา การบริหารแบบร่วมมือหรือการมีส่วนร่วม (Participative Management) ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันมากในบรรดานักบริหารวงการต่าง ๆ รวมทั้งด้านการศึกษาด้วย โดยเชื่อว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมจะทำให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น (Morhman & Wohlstetter, 1994)

การบริหารแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนนั้น พบว่า มีประโยชน์ต่อการบริหารและการจัดการศึกษาดังนี้ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2542)

1. เป็นการระดมผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์เพื่อร่วมกันจัดการศึกษา เปิดโอกาสให้ครูเจ้าหน้าที่ และชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญของโรงเรียน
2. ขวัญและกำลังใจของครูดีขึ้น
3. เป็นการระดมทรัพยากรด้านการเงินและด้านวิชาการเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน
4. สร้างสนับสนุนให้เกิดผู้นำใหม่ ในทุกระดับ
5. เพิ่มปริมาณและคุณภาพการติดต่อสื่อสาร
6. สร้างความยืดหยุ่นในการทำงาน ทำให้เกิดการริเริ่ม จัดทำโครงการใหม่ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น

7. การที่ครูและผู้บริหารมีส่วนร่วมในการบริหารงบประมาณจึงเกิดแนวทางที่จะต้องใช้งบประมาณโดยประหยัด และเกิดประโยชน์สูงสุด

8. เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในโรงเรียนได้เสนอความคิดเห็นในการปรับปรุงการศึกษา

9. ชุมชนมีส่วนร่วมและสิทธิในการบริหารและจัดการศึกษา

10. การบริหารและการตัดสินใจด้วยความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

11. ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้การสอนและโครงการใหม่

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กล่าวถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่คณะกรรมการสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาในโรงเรียน โดยการร่วมกันกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา การจัดทำรัฐธรรมนูญโรงเรียน การร่วมดำเนินการโดยการสนับสนุนให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษา การร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินการ ร่วมเสนอแนะให้ข้อคิดเห็นในการปรับปรุงติดตามผลการดำเนินงาน การตรวจสอบการทำงานของโรงเรียน และร่วมรับผลของการจัดการศึกษาในชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการประกันโอกาสทางการศึกษา ประกันคุณภาพทางการศึกษา ประกันประสิทธิภาพและประกันความปลอดภัยของนักเรียนและการปฏิรูปการศึกษาที่เป็นนโยบายสำคัญในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ออกกฎระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547, หน้า 8)

1. กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาของสถานศึกษา
2. ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา
3. ให้ความเห็นชอบในการจัดทำสาระหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

4. กำกับ และติดตามการดำเนินงานตามแผนของสถานศึกษา
5. ส่งเสริม และสนับสนุนให้เด็กทุกคนในเขตบริการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีคุณภาพและได้มาตรฐาน

6. ส่งเสริมให้มีการพิทักษ์สิทธิเด็ก ดูแลเด็กพิการ เด็กด้อยโอกาส และเด็กที่มีความสามารถพิเศษ ให้ได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ

7. เสนอแนวทาง และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไปของสถานศึกษา

8. ส่งเสริมให้มีการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ตลอดจนวิทยากรภายนอกและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนทุกด้าน รวมทั้งสืบสานจารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ

9. เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ตลอดจนประสานงานกับ องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้สถานศึกษาเป็นวิทยาการของชุมชนและมีส่วนในการพัฒนา ชุมชนและท้องถิ่น

10. ให้ความเห็นชอบรายงานผลการดำเนินงานประจำปี ของสถานศึกษาก่อนเสนอ ต่อสาธารณชน

11. แต่งตั้งที่ปรึกษาและคณะกรรมการ เพื่อดำเนินงานตามระเบียบนี้ ตามที่ เห็นสมควร

12. ปฏิบัติการอื่นตามที่ได้รับมอบหมายจากหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษา การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาและ โรงเรียน เป็นรูปแบบของการที่ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาใน การจัดการศึกษาของชุมชน ซึ่ง ทูลธรรม วรรณคำ (2545, หน้า 44-45) ได้สรุปสาระสำคัญ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามความคิดเห็นของครูและชุมชน ไว้ดังนี้

ด้านวิชาการ

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายหรือกิจกรรมสำคัญของสถานศึกษา
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมสนับสนุนให้สถานศึกษามีสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนที่ เหมาะสมกับนักเรียน
3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดทำประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร งานวิชาการของสถานศึกษา

ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อและการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับ ความต้องการของสถานศึกษา

ด้านบุคลากร

1. บุคลากรของสถานศึกษาควรเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชน

2. ชุมชนควรติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของบุคลากรของสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ

3. ชุมชนควรส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้มีความก้าวหน้าและมั่นคงในอาชีพ

4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมเสนอแนะและแก้ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับบุคลากรของสถานศึกษา

ด้านงบประมาณ

1. ชุมชนควรได้ร่วมกำหนดแนวทางแสวงหาแหล่งเงิน ทรัพย์สิน หรือแรงงาน เพื่อพัฒนาสถานศึกษาการเรียนการสอน และการพัฒนาชุมชนหรือสาธารณประโยชน์ของชุมชน

2. ชุมชนควรได้ร่วมกำหนดแผนการใช้จ่ายเงินของสถานศึกษา และเปิดเผยให้สาธารณชนได้ทราบ

3. ชุมชนควรได้รับการจัดสรรเงิน เพื่อพัฒนาความรู้หรือพัฒนาอาชีพของชุมชน

4. ชุมชนควรร่วมจัดตั้งกองทุน เพื่อให้นักเรียนยืมเรียนและพัฒนาสถานศึกษา

ด้านอาคารสถานที่

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการยืมใช้อาคารสถานที่ เพื่อกิจกรรมของชุมชนหรือพัฒนาความรู้และอาชีพของชุมชน

2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาคารสถานที่ ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการเสียสละทรัพย์สินหรือแรงงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่

4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลการใช้อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ของสถานศึกษา

ด้านกิจการนักเรียน

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจการนักเรียนที่มุ่งให้เกิดคุณค่า และพัฒนา ค่านิยมไปสู่ความยั่งยืน

2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการนักเรียนที่เน้นการสร้างเสริม ประสิทธิภาพและทักษะ

3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการแสวงหาและให้โอกาสปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยพัฒนากิจการนักเรียน

4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจการนักเรียนที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดี รักท้องถิ่น เสียสละ และรับผิดชอบ

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมวันสำคัญของชาติ หรือวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญอื่น ๆ
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพึ่งพาอาศัยกัน และเป็นเครือข่ายในการพัฒนาร่วมกันกับสถานศึกษา
3. สถานศึกษาควรเป็นแหล่งสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน และกระตุ้นให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการค้นหาปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรให้นักเรียนและบุคลากรของสถานศึกษา

การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษา มีความหมายในลักษณะของการที่พึ่งตนเองด้านการศึกษาริเรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านงบประมาณสามารถระดมทุนจากชุมชนและท้องถิ่น ใช้จัดการศึกษาตามความในมาตรา 58 (2) ว่า ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สิน และทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสม และความจำเป็น

นอกจากระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน และทรัพย์สินจากชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนแล้ว ในด้านการสนับสนุนระดมทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าทางการเรียนรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้การศึกษาของชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยชุมชนมีส่วนร่วมและแสดงความเป็นเจ้าของการศึกษาอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จาก มาตรา 57 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บัญญัติว่า ให้นำหน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา และยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา สถานศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการสนับสนุนโรงเรียน ซึ่ง ภิรภัทร เจริญดี ได้กล่าวไว้ว่าผู้ปกครองสามารถมีส่วนร่วมสนับสนุนโรงเรียนในการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ 3 ประการ คือ (ภิรภัทร เจริญดี, 2542, หน้า 21)

1. การให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในรูปของวัตถุ สิ่งของและกำลังทรัพย์ หมายถึง การที่ผู้ปกครองบริจาคสิ่งของ เครื่องใช้วัสดุเหลือใช้เพื่อให้ครูนำไปทำเป็นอุปกรณ์

การสอน ของเล่นและเครื่องเล่นสนาม เสื้อผ้า โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น รวมทั้งให้ทุนการศึกษา แก่เด็กยากจนหรือให้ทุนทำอาหารกลางวันแก่เด็กยากจน

2. การให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในรูปของแรงงาน หมายถึง การที่ผู้ปกครอง เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับงานวิชาการ เช่น การประกอบ อาหารกลางวันให้แก่เด็ก การตกแต่งอาคารสถานที่สำหรับทำกิจกรรมพิเศษเนื่องใน โอกาสสำคัญ การช่วยจัดเตรียมเสื้อผ้าสำหรับเด็กในการเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษ และการช่วยเหลือควบคุมดูแลเด็ก ขณะออกไปทัศนศึกษา และการช่วยเหลือครูผลิตสื่อการเรียนการสอน

3. ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในคณะกรรมการโรงเรียน ผู้ปกครองอาจเข้ามาเป็นสมาชิกใน คณะกรรมการชุดใดชุดหนึ่ง ที่มีหน้าที่ในการให้คำปรึกษา แนะนำโรงเรียนในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ คือ

3.1 แนวการจัดประสบการณ์ คณะที่ปรึกษาของโรงเรียนมีหน้าที่พิจารณา และ ทบทวนเกี่ยวกับแผนการจัดกิจกรรม ประสบการณ์ การจัดการศึกษาของโรงเรียนรวมทั้งการใช้ อุปกรณ์ของเล่นในแต่ละปี เพื่อนำมาสรุปข้อดี ข้อเสีย รวมทั้งการให้ข้อเสนอแนะหรือแนว ความคิดในการพัฒนา และปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นในปีต่อไป แล้วนำข้อมูลเหล่านี้เสนอต่อผู้บริหาร โรงเรียนเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจ

3.2 การจัดสรรงบประมาณ คณะที่ปรึกษาของโรงเรียนมีบทบาทและหน้าที่ใน การช่วยผู้บริหารโรงเรียนจัดสรรงบประมาณในหมวดต่าง ๆ ควรจะมีการตัดลด หรือเพิ่มเติม งบประมาณในหมวดใดหมวดหนึ่ง เพื่อให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการของโรงเรียนในแต่ละปี

3.3 การจัดหาบุคลากร คณะที่ปรึกษาของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการสัมภาษณ์ เพื่อ คัดเลือกบุคคลสมัครเป็นครู รวมทั้งสามารถสนับสนุน หรือให้คำแนะนำกับผู้บริหารโรงเรียน เพื่อให้พิจารณาแต่งตั้งบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่คณะที่ปรึกษาเห็นว่ามีความสามารถและมี ความเหมาะสมกับตำแหน่งนั้น ๆ เป็นพิเศษ

จากแนวคิดที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัด การศึกษา เป็นรูปแบบของการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยการร่วมกันกำหนด แนวทางการจัดการศึกษา การร่วมดำเนินการโดยการสนับสนุนให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษา การร่วมคิดตามประเมินผลการดำเนินการ ร่วมเสนอแนะให้ข้อคิดเห็นในการปรับปรุงติดตาม ผลงานดำเนินงาน การตรวจสอบการทำงานของโรงเรียนและร่วมรับผลของการจัดการศึกษาใน ชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ระบบสังคมตามแนวคิดของพาร์สันส์ กล่าวว่า ชุมชน มีหน้าที่สำคัญ 4 ประการ ซึ่งเรียกย่อว่า AGIL ระบบของสังคมจึงมี 4 ระดับ คือระดับวัฒนธรรม ระดับสังคม ระดับ

บุคลิกภาพและระดับชีวภาพ ทฤษฎีของพาร์สันส์ เป็นทฤษฎีหน้าที่นิยมและเป็นทฤษฎีมหภาค คือ เป็นทฤษฎีสากล ที่สามารถอธิบายระบบของสังคมได้ทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็นระบบเล็กหรือใหญ่ก็ตาม

ทองอินทร์ วงศ์โสธร (2536, หน้า 143-144) ได้สรุปว่าพาร์สันส์ แบ่งออกได้ 3 ระดับ คือ ระดับสถาบัน ระดับการจัดการและระดับเทคนิค โรงเรียนก็สามารถแบ่งออกได้ 3 ระดับ เช่นกัน แต่ละระดับมีหน้าที่ต่างกันระดับสถาบันทำหน้าที่รักษาแบบแผน (L) บูรณาการ (I) ระดับการจัดการทำหน้าที่เพื่อนำโรงเรียนไปสู่วัตถุประสงค์ (G) ระดับเทคนิคต้องปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม (A) โรงเรียนจึงมีหน้าที่บทบาท 4 ประการ คือ AGIL

วรูม และเยทตัน (Vroom & Yetton อ้างอิงจาก เกริมสคัล วิชาบริหาร, 2537, หน้า 183-184) ได้เสนอแนวทางในการที่จะกำหนดว่า

1. เมื่อไรควรจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. ควรจะมีส่วนร่วมมากน้อยอย่างไรในการตัดสินใจ

ต้นแบบ (Model) ของวรูม และเยทตัน ได้เสนอแนะว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนี้ ควรจะขึ้นกับธรรมชาติของปัญหา และสถานการณ์ ในการกำหนดรูปแบบและปริมาณของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น วรูม และเยทตัน ได้เสนอกฎไว้ 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่ส่งเสริมคุณภาพของการตัดสินใจ
2. กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมของการตัดสินใจ

ในการตัดสินใจนั้นมีอยู่ทางเลือก 5 วิธี ตั้งแต่ผู้บริหารตัดสินใจคนเดียวไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ ทางเลือกในการตัดสินใจทั้ง 5 วิธี มีดังนี้

1. ผู้บริหารใช้ข้อมูลที่มีอยู่ แล้วตัดสินใจเองตามลำพัง
2. ผู้บริหารแสวงหาข้อมูลจากผู้อื่น แล้วตัดสินใจเองตามลำพัง
3. ผู้บริหารหารือกับผู้เกี่ยวข้องเป็นรายบุคคล แสวงหาความคิด และข้อเสนอแนะ แล้วตัดสินใจเอง
4. ผู้บริหารปรึกษากับผู้เกี่ยวข้องเป็นกลุ่ม แสวงหาความคิดร่วมกันโดยการอภิปราย และตัดสินใจ
5. ผู้บริหารร่วมคิดกับกลุ่มเกี่ยวกับสถานการณ์และปัญหา แล้วให้กลุ่มตัดสินใจ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539, หน้า 1-2) ได้เสนอแนวความคิดว่า โรงเรียนจะพัฒนาได้ดีจนเกิดผลต่อการพัฒนานักเรียนได้อย่างแท้จริง ถ้าทุกฝ่ายทุกคนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน รักโรงเรียน เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมจัดการศึกษาและพัฒนาโรงเรียน รวมทั้งช่วยสนับสนุนทรัพยากรทั้งกำลังแรงงาน และงบประมาณ

แต่สภาพเงื่อนไขและปัญหาพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้นำศักยภาพของคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยเข้าใจว่าภารกิจจัดการศึกษาเป็นของโรงเรียน อีกทั้งชุมชนยังไม่เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียนดังนั้นหากต้องการให้โรงเรียนเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนสมบูรณ์ ชัดเจน อย่างต่อเนื่องแล้ว ศักยภาพของการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นปัจจัยของการพัฒนาที่สำคัญที่สุด ซึ่งสภาพความสำเร็จจากการมีส่วนร่วม มีดังต่อไปนี้ คือ

1. มีองค์คณะบุคคลประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู ประชาชน และ บุคลากรในองค์กรในชุมชนร่วมเป็นกรรมการโรงเรียน

2. คณะกรรมการโรงเรียนร่วมกันดำเนินการวางแผนบริหารและพัฒนาโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ

3. ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน การจัดกิจกรรมสนับสนุนการพัฒนานักเรียนในทุกด้านทั้งในและนอกโรงเรียน

4. ประชาชนในท้องถิ่นรับทราบความเคลื่อนไหว และความก้าวหน้าในการพัฒนาโรงเรียนอยู่เสมอ

5. ผู้นำท้องถิ่นผู้ปกครองและชุมชนเล็งเห็นว่าหากต้องการทำให้เป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพและมาตรฐาน รวมทั้งส่งเสริม ศิลปะ การแสดง และการกีฬา หากได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้จากสาธารณชน ก็จะเพิ่มพลังแห่งการเรียนรู้อย่างมหาศาล สื่อสารมวลชนนานาชาติต้องสร้างและถูกนำมาเป็นเครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในประเทศโดยรวดเร็ว ส่วนอื่น ๆ ของสังคม ที่ยังไม่ได้กล่าวถึง ที่ชุมชนสามารถค้นหาและนำมาใช้เพื่อให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้จะต้องได้รับการสืบค้นอย่างเป็นรูปแบบ และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่าเมื่อใช้หลักการ “สังคมทั้งมวลเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา” แล้วจะเปิดพื้นที่การศึกษาขึ้นเต็มประเทศ และเพิ่มปริมาณของการเรียนรู้ขึ้นมาอย่างสูงสุด

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการพัฒนาการศึกษา หากจะให้เกิดผลที่ดีที่สุดนั้นควรเกิดจากพลังและขีดความสามารถของชุมชนที่ได้ผนึกกำลังกันขึ้นมา ผสมผสานกับการสนับสนุนจากพลังของการปกครองแห่งรัฐ การที่จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเดียวนั้น นอกจากจะยากที่จะประสบความสำเร็จและผลงานไม่มั่นคงถาวรแล้ว ยังนำไปสู่การขยายช่องว่างและความขัดแย้งระหว่างพลังทั้งสองฝ่าย ความร่วมมือระหว่างชุมชนและรัฐซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนจึงประกอบด้วยการมีส่วนร่วมมีระหว่างชุมชนและรัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนจึงประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน (Local Participation) และการสนับสนุนจากภาครัฐความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชน

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า ผู้ปกครอง องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนถึงประชาชนโดยทั่วไปได้ให้ความสนใจ และมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่มีความจำเป็นในเรื่องของภารกิจส่วนตัวและการประกอบอาชีพ จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษามากนัก ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการมีส่วนร่วม จึงทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางด้านน้อย ดังนั้นสถานศึกษาจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ สถานศึกษาจึงควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปกครอง องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนโดยทั่วไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมและมีความต่อเนื่อง

การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพนั้นแปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า (Qualitative Method) ซึ่งทางด้านเทคนิคการวิจัยแล้ว หมายถึงวิธีการการปฏิบัติกระทำกับข้อมูลที่เจงนั่มไม่ได้ (หรือไม่เป็นตัวเลข) ที่กล่าวเช่นนี้หมายความว่า การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ มิได้ใช้การวิเคราะห์ทางสถิติเป็นศูนย์กลางวิเคราะห์ผลการวิจัยทั้งเรื่อง แต่เราสามารถใช่วิธีวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้ (นิศา ชูโต, 2545, หน้า 23)

ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการแสวงหาความรู้โดยพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสิ่งแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคลภายนอกเหนือข้อมูลเชิงปริมาณ

ความสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพการวิจัยเชิงคุณภาพเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักวิจัยที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์สังคม โดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์สังคมที่แตกต่างจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะความสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. เน้นการมองให้เห็นภาพรวม โดยการมองจากหลายแง่มุม
2. เป็นการศึกษาแบบเจาะลึก
3. คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย
4. ใช้การพรรณนาและวิเคราะห์แบบอุปนัย
5. เน้นปัจจัยด้านความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความหมาย

เทคนิคที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. การวิเคราะห์เอกสาร อาจทำได้ทั้งโดยวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพ วิธีการปริมาณคือการกระทำให้ออกเอกสาร ได้แก่ ถ้อยคำ ประโยคหรือใจความในเอกสารเป็นจำนวนที่วัดได้ แล้วเจนนับจำนวนของถ้อยคำ ประโยคหรือใจความเหล่านั้น วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบนี้ที่รู้จักกันคือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนวิธีเชิงคุณภาพคือ การตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive) จากเอกสารนั้นกล่าวประกอบเอกสารอื่น ๆ โดยอาจจะแบ่งประเภท ตามเนื้อหาของเอกสารแล้วเปรียบเทียบประเภทต่าง ๆ กันด้วยก็ได้

2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ใช้กัน โดยทั่วไปในแขนงวิชาทางสังคมศาสตร์ เป็นรูปแบบของการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างผู้ถามและผู้ตอบภายใต้กฎเกณฑ์วัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล เป็นการสนทนามีจุดมุ่งหมายเป็นหลัก ฉะนั้นจึงใช้โดยทั่วไปโดยไม่จำกัดว่าผู้ให้ข้อมูลมีระดับการศึกษาสูงเพียงใด ลักษณะสำคัญของการศึกษาคือความยืดหยุ่น ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบาย ขยายความหรือซักถามเพิ่มเติมติดต่อกัน เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของผู้สัมภาษณ์ ทั้งยังสามารถเปลี่ยนสถานการณ์หรือหาทางวกกลับ เมื่อผู้ตอบไม่ตรงคำถาม ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ในขณะที่สัมภาษณ์สามารถสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ตอบได้ ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสสังเกตเห็นสื่อน้ำท่าทาง ความรู้สึก ปฏิกริยาที่ซ่อนเร้นไว้ในใจที่แสดงออกมา ในขณะที่พูดและไม่พูด การสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (กิตติพัฒน์ นนทปัทมคุลย์, 2546, หน้า 122-124)

2.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือแบบมาตรฐาน (Structured or Standardized Interviews) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการกำหนดคำถามเฉพาะเจาะจงและชัดเจนหลักการและเหตุผลของการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคือ ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แต่ละคนได้รับคำถามชุดเดียวกันเพื่อว่าจะสามารถเปรียบเทียบคำตอบของแต่ละคนได้สะดวกขึ้น

2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือปลายเปิด (Unstructured or Open Ended Interviews) เป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่เหมาะสมที่สุด ในการเก็บรวบรวมสาระด้านการรับรู้โลกและประสบการณ์ของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างสามารถยืดหยุ่นและลื่นไหลไปตามสถานการณ์ได้ดี มีลักษณะเป็นการรวบรวมชุดของคำถามที่สำคัญ ที่มีมาจากข้อสันนิษฐานอันหลากหลาย

2.3 การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured or Guided Interviews) เป็นประเภทที่อยู่ตรงกลางระหว่างการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับแบบไม่มีโครงสร้าง โดยจะกำหนดคำถามที่จะตัดสินใจว่าจะถามอะไรบ้าง หรือใช้คำสำคัญ (Keyword) เป็นเครื่องชี้นำใน

การสัมภาษณ์เป็นประโยชน์สำหรับการเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหลายๆ คน พร้อมกับต้องการความเข้าใจลึกซึ้งในโลกและประสบการณ์ของแต่ละคน

3. การสังเกต หมายถึง การเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเอาอกเอาใจใส่และกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่นจุดเด่นสำคัญของการสังเกตคือ ทำให้รู้พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นธรรมชาติ เป็นข้อมูลตรงตามสภาพความเป็นจริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนที่ได้ศึกษา มีดังต่อไปนี้

อนุภาค อธิธาภ (2528, หน้า 21-26) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมอยู่

4 ประการ คือความใกล้ชิดของเจ้าหน้าที่รัฐ การคำนึงถึงผลประโยชน์ในการตอบแทน การยอมรับแบบอย่างและความเชื่อถือในตัวผู้นำ

ฐาติ พ่วงสมจิตร (2541, หน้า 266-273) ได้ทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่ต่ออุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนประกอบด้วย ปัจจัยทั้ง 3 กลุ่มคือ กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ได้แก่ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมและอยู่ในช่วงภาวะเศรษฐกิจดี ปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครองที่ช่วยกระตุ้นให้หนักการเมืองท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและปัจจัยทางด้านสังคมวัฒนธรรมกลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน เช่น ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความเป็นห่วงสวัสดิภาพของลูกหลานเป็นต้น กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน เช่น ผู้บริหารรุ่นก่อนสร้างศรัทธาไว้ ผู้บริหารและครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน เป็นต้น ปัจจัยเกี่ยวกับวิธปฏิบัติงานของโรงเรียน เช่น โรงเรียนเป็นผู้เข้าไปขอความร่วมมือจากชุมชน โรงเรียนสร้างระบบ ที่เอื้อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เป็นต้น ปัจจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของโรงเรียน เช่น โรงเรียนมีแผนที่ดีและมีความน่าเชื่อถือ เป็นต้น

ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของโรงเรียนชุมชนกับโรงเรียนประกอบด้วย ปัจจัยทั้ง 3 กลุ่มคือ กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน และกลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียนเช่นเดียวกัน แต่มีลักษณะที่เป็นทางลบ

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งพบว่า เรื่องที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคือ การร่วมคิดและการตัดสินใจการร่วมสนับสนุนและดำเนินงาน การร่วมควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงาน และการร่วมรับบริการและประโยชน์ โดยเรื่องที่เข้ามามีส่วนร่วมกันมากที่สุดคือ การบริจาคเงิน และวัสดุสิ่งของ สำหรับวิธีการในการมีส่วนร่วมมี 2 วิธี คือการมีส่วนร่วมโดยความสมัครใจ และการมีส่วนร่วมโดยถูกชักจูง

วิชิต นันทสุวรรณ และจ่านง แรกพินิจ (2541, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของชุมชนกับการศึกษา” พบว่า บทบาทของชุมชนในการจัดการศึกษาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและเห็นพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนบทบาทในการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของคนทีกลไกด้านการศึกษายุคใหม่ไม่สามารถตอบสนองได้ ชุมชนจึงประสบผลกระทบจากความอุตสาหกรรมก่อเป็นกระแสเด็ก ๆ ที่เคลื่อนไหวอยู่ในสังคมและกลายเป็นทางเลือกใหม่ที่มีความสำคัญมากขึ้น รัฐจะต้องให้ความสำคัญกับชุมชนมากขึ้นเท่าที่ความเป็นจริงของชุมชนที่มีศักยภาพในปัจจุบันสามารถดำเนินการได้ ประสานไปกับแนวโน้มใหม่ของการจัดการศึกษาที่เน้นการคืนการศึกษาให้กับผู้รับประโยชน์และผู้เกี่ยวข้องโดยตรงในกระแสทางสากล โดยจัดกระบวนการรองรับที่วางอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงของชุมชนไทย ซึ่งอาจแบ่งกลุ่มได้ 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) ชุมชนที่มีความพร้อมในการจัดการศึกษาของตนเอง 2) ชุมชนที่มีความพร้อมในการจัดการศึกษาระดับหนึ่ง 3) ชุมชนที่ยังไม่พร้อมต่อการเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา เพื่อให้โอกาสกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษาของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความหมายเพราะการศึกษาเป็นการวางพื้นฐานของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทุกด้านและประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้นกับสังคมไทย คือการศึกษาในระดับชุมชนจะเป็นการวางรากฐานของการพัฒนาสังคมไทยที่มั่นคงและยั่งยืนนั่นเอง

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542, หน้า 223-231) ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาคำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะและเงื่อนไขรวมทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจากประสบการณ์ในชุมชน และศึกษาเรื่องนี้โดยวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยการสัมภาษณ์ระดับลึก (Indept-Interview) การจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) การสังเกตและการจดบันทึก (Observation and Field-Note) ผลการศึกษาพบว่า การสร้างความสัมพันธ์กันในลักษณะของการมีส่วนร่วมจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมตัวในการเข้าเป็นหุ้นส่วนกันและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัผลประโยชน์

พจนี เทียมศักดิ์ (2543, หน้า 218-228) ได้วิจัยเรื่อง “ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน” พบว่าการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน คือ การพัฒนาของรัฐที่ใช้ระบบการศึกษาเป็น

เครื่องมือในการพัฒนาและการพยายามทำประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกมีการใช้ระบบราชการ เป็นแกนกลางในการชี้นำและกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา ทำให้ระบบโรงเรียนอยู่ภายใต้ ระบบราชการที่มีการสั่งการในแนวดิ่งจากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นในการจัด หลักสูตรการเรียนการสอนได้นั้นวิธีคิดและวิธีการดำเนินชีวิตแบบสังคมสมัยใหม่ ซึ่งอาจทำให้เกิดการแปลกแยกจากวิถีชีวิต ขาดความยืดหยุ่นไม่เหมาะสมกับพื้นที่และไม่ตั้งอยู่บนความต้องการ ของชุมชนและพื้นฐานของภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยเหตุที่การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนที่ดำรงอยู่ใน สังคมไทยมิได้เกิดขึ้นลอย ๆ หากแต่เกิดขึ้นจากโครงสร้างของระบบการศึกษาซึ่งถูกสร้างขึ้นมา ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

เจริญศักดิ์ ครอบพล (2544, หน้า 73-79) ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีความสำคัญกับความ พร้อมด้านเจตคติในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะกรรมการบริหารในองค์การ บริหารส่วนตำบล จังหวัดนนทบุรี” พบว่า ระดับการศึกษาความสามารถในการตัดสินใจ ความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร ความสามารถในการตัดสินใจ ความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร การประสานความร่วมมือภายในชุมชน มีความสัมพันธ์กันในทางบวกกับความพร้อมด้านเจตคติในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของคณะกรรมการบริหารในองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนนทบุรี

ศิรินทร์รัตน์ ทองปาน (2544, บทคัดย่อ) ได้วิจัย เรื่อง “รูปแบบและบทบาทการมี ส่วนร่วมที่พึงประสงค์ของผู้ปกครอง: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ปกครองที่เป็นกรรมการโรงเรียนใน สังกัดกรุงเทพมหานคร” พบว่า 1) การพัฒนาด้านการเรียนการสอนและหลักสูตร พบว่าผู้ปกครอง ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกำหนดหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการ ของท้องถิ่นและต้องการช่วยเหลือโรงเรียนในการนำนโยบายของโรงเรียนไปแจ้งให้ผู้ปกครอง ทั่วไปทราบเพื่อขอความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน 2) การพัฒนาด้านประสานงานและปรับใช้ ทรัพยากร พบว่า ผู้ปกครองต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนโดยเป็นผู้ ประสานงานและระดมความช่วยเหลือจากแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกของ โรงเรียน 3) การพัฒนาบุคลากร พบว่า ผู้ปกครองต้องการให้คำปรึกษา แนะนำแก่บุคลากร ภายในโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้ง การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะต่าง ๆ แก่ผู้ปกครอง ครู และ นักเรียน 4) การพัฒนาด้านสังคม และกายภาพ พบว่า ผู้ปกครองต้องการ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน โดยเป็นผู้สนับสนุน ทั้งวัสดุ สิ่งของ และกำลังทรัพย์ สำหรับรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองต้องการเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษาในรูปแบบของการเข้ามาเป็นกรรมการโรงเรียนเพื่อให้คำปรึกษาแก่โรงเรียน

และรูปแบบของการอาสาสมัครช่วยงานและกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น เป็นวิทยากรพิเศษ เป็นครูผู้ช่วยสอนในวิชาที่ตนถนัด

ธีระ รุณเจริญ (2545, หน้า ๗) ได้วิจัย เรื่อง “สภาพและปัญหาการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในประเทศไทย” พบว่า ปัจจุบันชุมชนและสมาคมครู ผู้ปกครองมีส่วนร่วมเพียงการบริจาคเงินเป็นหลัก อีกทั้งการใช้คณะกรรมการโรงเรียนเพื่อตาม วัฒนธรรมการปฏิบัติเดิม ความรู้ ความสามารถ และความชัดเจน ในอำนาจหน้าที่รวมทั้ง ศักยภาพอื่นยังไม่มากพอ ผู้ปกครองยังขาดความรู้ความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ร่วมปฏิบัติงาน และการไม่เข้าร่วมมือ ช่วยเหลือ มีเจตคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียน และได้อภิปรายผลตอนหนึ่งไว้ว่า การจัดการศึกษาตั้งแต่บัดนี้ต่อไป ถือว่า “ทุกคน” ต้องมีส่วนร่วม รับผิดชอบ (All for Education) การบริหารและการจัดการศึกษาจะเป็นไปในวงกว้างโดยเฉพาะ ผู้ปกครอง นักเรียน ประชาชน องค์กร สมาคม หรือหน่วยงานอื่น ๆ โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake-Holder) จะต้องเข้าร่วมจัดการศึกษาความสลับซับซ้อนจะมีมากขึ้น ผู้บริหาร โรงเรียน จะต้องปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ (Systemetic) จึงจะไม่ทำให้การบริหารและการจัดการสับสน ยุ่งยาก ล้มเหลว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติงานร่วมกับคณะกรรมการโรงเรียนตาม พ.ร.บ. ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนต่อไปนี้จะต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพใหม่ จำต้องปรับเปลี่ยน วัฒนธรรมการบริหารเดิมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่สอดคล้องกับแนวทางการบริหารตามแนวปฏิรูป การศึกษา นั่นคือ เน้นการบริหารโดยองค์กรบุคคลหรือการบริหารแบบมีส่วนร่วม

สุวัช พานิชวงษ์ (2546, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี” พบว่า ปัจจัยด้านสถานภาพของผู้ปกครอง คือ วุฒิการศึกษา ความรู้เกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมเจตคติ ต่อการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านพฤติกรรม และด้านอาชีพ ส่วนปัจจัยด้านสถานภาพของผู้ปกครองด้านอาชีพของผู้ปกครองนั้นมีความสัมพันธ์ทางลบกับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริม การเรียนรู้ของนักเรียนในด้านความรู้ และด้านพฤติกรรม ส่วนตัวแปรจำนวนบุตรและตำแหน่ง ทางสังคมในท้องถิ่น พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของ นักเรียน

เกตุสุดเดช กำแพงแก้ว (2547, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการศึกษากิจกรรมรูปแบบการมี ส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดมี 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) โรงเรียนควรกำหนดนโยบาย ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดมี 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) โรงเรียนควรกำหนดนโยบาย และจัดระบบอาสาสมัครเพื่อช่วยงานโรงเรียนที่ชัดเจน 2) ผู้ปกครองควรมีเวลารับฟังและช่วย

แก้ไขปัญหาลูกให้เด็กทุกครั้งที่มีเด็กต้องการ และกิจกรรมที่มีฉันทามติจาก พหุคุณลักษณะที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดมี 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) โรงเรียนควรจัดให้มีการพบปะระหว่างครูประจำชั้นกับผู้ปกครอง 2) ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นทุกครั้งที่มีโรงเรียนเปิดโอกาส ส่วนกิจกรรมที่มีพิสัยสูงสุดมี 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) ผู้ปกครองควรดูแลเด็กให้ทำการบ้านอย่างสม่ำเสมอ 2) ผู้ปกครองควรให้ข้อมูลหรือเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลหรือแหล่งเรียนรู้ของชุมชนให้โรงเรียน และกิจกรรมที่มีพิสัยต่ำที่สุดได้แก่ โรงเรียนควรปฐมนิเทศและฝึกอบรมผู้ปกครองที่เป็นอาสาสมัครให้เหมาะสมกับงาน นั้น ๆ ในขณะที่กิจกรรมมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสูงสุดได้แก่ ผู้ปกครองควรให้ข้อมูลหรือเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลหรือแหล่งเรียนรู้ของชุมชนให้โรงเรียน และกิจกรรมที่มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำที่สุด ได้แก่ ผู้ปกครองควรพบครูประจำชั้นอย่างสม่ำเสมอ

สรุปจากการศึกษางานวิจัยในประเทศดังกล่าว สรุปได้ว่า ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นพลังสำคัญในการจัดการศึกษา อันจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาให้เป็นไปตามแผนพัฒนาการศึกษาตามเป้าหมาย และเป็นการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

งานวิจัยต่างประเทศ

งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษามีดังต่อไปนี้

พอลลอซซี่ (Palozzi, 1981, p. 1481) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบของชุมชนต่อการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของโรงเรียนท้องถิ่นในมลรัฐนิวเจอร์ซีย์ ประเทศสหรัฐ โดยสอบถามคณะกรรมการการศึกษา ผลการวิจัย พบว่ารูปแบบที่ใช้ในการจัดการศึกษาควรขยายไปเป็นรูปแบบของชุมชนเมืองด้วยการจัดการศึกษาในโรงเรียนควรร่วมมือกันทุกฝ่าย โรงเรียนไม่ควรยึดติดอยู่กับนโยบายมากนัก ส่วนฝ่ายชุมชนควรเสนอนโยบายที่ตรงกับความสามารถของตนและสิ่งที่ชุมชนควรคำนึงคือ ความรับผิดชอบในกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นและอยู่ในวิสัยที่เ็นไปได้

อเมนู เทคา (Amenu – Tekaa, 1988, p. 1626-A อ้างอิงจาก ฉลอง คงเจริญ, 2545, หน้า 69) ได้ศึกษาทัศนะของชาวอินเดียในประเทศเคนาดาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาผลการวิจัย พบว่าการจัดการศึกษาของชุมชนที่ประสบความสำเร็จนั้นเนื่องมาจากประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร โดยให้หลักสูตรตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน งานวิจัยของอเมนู เทคา เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา ทั้งนี้ผู้บริหารและครูจะต้องมีบทบาทช่วยส่งเสริมด้วย

บาร์นส์ (Barnes, 1995, p. 3152-A) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนของผู้ปกครองนักเรียน พบว่าการมีส่วนร่วมกับการเรียนการสอนของโรงเรียน โดยอุดมคติแล้ว

ผู้ปกครองต้องการมีบทบาทที่โรงเรียนหรือในชั้นเรียน แม้ว่าจริง ๆ แล้วการมีส่วนร่วมของพวกเขาจะไม่เป็นไปตามอุดมคติดังกล่าวและได้พบว่าผู้ปกครองยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนที่บ้านด้วย การศึกษาครั้งนี้ให้หลักฐานเพิ่มเติมว่าบิดามารดาชาวอเมริกัน - ออฟริกันเห็นคุณค่าของการศึกษา และเห็นว่าโรงเรียนจำเป็นต้องตระหนักถึงความคาดหวังด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของผู้ปกครองด้วย

แมรี (Marie, 1998) ได้ศึกษาค้นคว้าธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกโรงเรียนและชุมชนของชาวนามิเบีย มีจุดประสงค์สนับสนุนงานประชาสัมพันธ์การศึกษาชุมชน คือ การร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนรอบข้าง ซึ่งได้ช่วยเพิ่มคุณภาพและความสัมพันธ์ทางการศึกษา ซึ่งก่อนชาวยุโรปเข้ามาติดต่อกับนามิเบีย (Namibia) ชุมชนได้เป็นตัวแทนทางการศึกษาโดยตรง และขั้นต้น คือฝึกให้คนหนุ่มสาวมีความรับผิดชอบช่วยเหลือกันในกลุ่มใน ช่วงปี 1800 การศึกษาในยุโรปได้เริ่มมีบทบาทการศึกษาในชุมชน ปัจจุบันกระทรวงศึกษาและวัฒนธรรมของนามิเบีย (MBEC) ได้ร่วมมือกันกับผู้ลงทุนทางการศึกษาและการค้นคว้านี้ชี้ให้เห็นว่า การร่วมมือระหว่างผู้ลงทุนทางการศึกษาจะทำให้จุดประสงค์ทางการศึกษาของชาติประสบผลสำเร็จได้

บรูซ (Bruce, 1999, p. 6028-A) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชน พบว่า ความคาดหวังของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่จะมีส่วนร่วมเกี่ยวกับทางโรงเรียนสำหรับความคาดหวังของครูใหญ่โรงเรียนประถม นั้น ผลการวิจัย พบว่า ครูใหญ่คาดหวังที่จะให้ผู้ปกครองของนักเรียนได้มีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับการเรียนรู้การอบรมสอนเด็กให้มากยิ่งขึ้นให้การทำงานมีความคาบเกี่ยวกับโรงเรียนชุมชน และต้องการให้มีชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของเด็กด้วยครูและผู้ปกครองมีความต้องการที่จะให้ครูใหญ่มีที่พักหรืออยู่อาศัยภายในบริเวณ โรงเรียน ครูใหญ่มีความเห็นว่า การสื่อความหมายระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีอุปสรรคอยู่อย่างหนึ่งคือ การที่ทำให้ความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากการถ่ายทอดข่าวหรือการส่งข่าวเกิดความผิดพลาด

โกลด์ (Gold, 2000, p. 295) ได้ศึกษาการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเน้นการให้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ปกครอง และนักการศึกษา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาในรัฐฟิลาเดลเฟีย ผลการศึกษาพบว่า การจัดการของชุมชนเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ปกครอง ครอบครัวกับโรงเรียน เพื่อเป้าหมายในการเสริมสร้าง การอ่านออกเขียนได้ และการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับชุมชน ทำให้ผู้ปกครองได้รับความรู้เกี่ยวกับชุมชน ดังนั้นการสร้างหุ้นส่วนและความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองกับนักการศึกษา ทำให้เกิดทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรมให้แก่โรงเรียน

เบคเคอร์รา (Beccerra, 1974, p. 6887 อ้างอิงจาก พิทักษ์ จอมเมือง, 2541, หน้า 28-29) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทและความเข้าใจระหว่างผู้บริหารกับตัวแทนของชุมชนในการวินิจฉัยปัญหาพบว่า การตัดสินใจปัญหาใด ๆ ที่เกี่ยวกับโรงเรียนผู้บริหารและตัวแทนของชุมชนจะต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย จะต้องทำความเข้าใจตามบทบาทหน้าที่และนโยบายที่ตกลงกันไว้ และนอกจากนั้นยังพบว่า ผู้บริหารต้องเข้าใจมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการเข้าร่วมของชุมชนหรือประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจจะต้องมีการฝึกอบรมและเตรียมการก่อนพอสมควร ผู้บริหารจะต้องเป็นบุคคลที่ยอมรับตนเองและไม่ควรคาดหวังเกี่ยวกับผลที่จะได้รับให้สูงเกินไป ในการเข้าร่วมกับชุมชนในแต่ละครั้ง

สมิท (Smith, 1971, p. 2337-A) ได้ศึกษาวิจัยบทบาทของคณะกรรมการการศึกษาในการวางแผนและการพัฒนาของมหาตม มลรัฐมิชิแกน พบว่าสมาชิกของคณะกรรมการการศึกษาผู้บริหาร โรงเรียนและประชาชนมีความต้องการที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนาการศึกษา คณะกรรมการการศึกษาจากประชาชนไม่เห็นด้วยกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนดำเนินการเพียงฝ่ายเดียวโดยคณะกรรมการไม่ได้มีส่วนรู้เห็น คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้บริหารโรงเรียนเห็นพ้องต้องกันว่าโรงเรียนจะเจริญก้าวหน้าขึ้นไปกว่าเดิม หากได้มีคณะกรรมการดังกล่าวเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

อับดุล - ฮาดิ (Abdel - Hady, 1990, p. 3209-A) ได้ทำการวิจัยรูปแบบความคิดสำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริการการศึกษาโรงเรียนของรัฐในประเทศอียิปต์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้ปกครองและผู้บริหาร มีเจตคติเชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่กับความพอใจในระบบการศึกษา 2) เจตคติของผู้ปกครองมีผลแตกต่างกันตามการศึกษา รายได้ อายุ จำนวนบุตร และเพศ 3) เจตคติของผู้ปกครอง มีผลแตกต่างกันตามประสบการณ์ การศึกษา อายุ ตำแหน่งในการบริหาร จำนวนนักเรียน และเวลาที่ใช้กับผู้ปกครอง

ฟอสเตอร์ (Foster, 1993, Abstracts) ได้ศึกษาประเภทของผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง: ผลต่ออัตราการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียน ผลการวิจัยระบุว่าผู้ปกครองที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับโรงเรียนแยกเป็น 2 ประเภท คือ ผู้ปกครองที่เข้ามาในโรงเรียนและอาสาทำงานต่าง ๆ ในโรงเรียนหรือเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมสภาที่ปรึกษาของโรงเรียน ซึ่งผู้ปกครองประเภทนี้จะมีผลต่อนักเรียนในทางอ้อมและผู้ปกครองประเภทที่สองเป็นประเภทที่ส่งผลต่อนักเรียนโดยตรง ได้แก่ ผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน โดยการช่วยนักเรียนทำการบ้านหรือช่วยทำโครงการให้กับนักเรียน

จากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา เพราะสถานศึกษาและชุมชนเป็นสถาบันที่มีความใกล้ชิดกัน ดังนั้น การจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย

จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งหมดที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นสิ่งสำคัญในการบริหารงาน เป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อนหลากหลายมุมมอง ขึ้นอยู่กับบริบทของเวลา สถานที่ ตลอดจนจุดประสงค์ของผู้นำแนวคิด ไปใช้ แม้จะมีการศึกษามากมายทั้งในประเทศและต่างประเทศ มักเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเลือกศึกษาเฉพาะตัวแปรที่ผู้วิจัยสนใจ ข้อมูลที่ได้ยังมีข้อจำกัดของคำตอบที่ได้รับ ขาดความยืดหยุ่น และความลึกซึ้งในบางประเด็นเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลว่าเป็นอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ซึ่งตรงกับแนวคิดในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีวิจัยเชิงปรากฏการณ์ (Phenomenological Study) ที่ให้ความสำคัญและนำมาซึ่งคำตอบเหล่านั้น ขณะนี้ผู้วิจัยยังไม่พบว่ามีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษานี้ขึ้นพื้นฐาน ด้วยวิธีดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะใช้แนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการ โดยใช้การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้